

Politické aspekty činnosti Jána Kollára¹

Peter Podolan

Ljudevit Gaj vyslovil ešte v roku 1837 svoj známy výrok: „*Kollár je veľký ako básnik, malý ako historik a najmenší ako politik.*“² Hoci sa dá s obsahom tohto výroku v mnohom polemizovať, keďže ide o značné zjednodušenie skutočnosti vnímanej prizmou Gajovej odlišnej skúsenosti, výrok sa stal akýmsi zhrnutím hodnotení Kollárovej činnosti a záujmu o jeho dielo.³

Napriek tomu politická rovina vzbudzovala a stále budí u bádateľskej verejnosti záujem o uchopenie. Ideológia diel Jána Kollára už u jeho súčasníkov a nasledovateľov vyvolávala pocity identifikácie či vyhranenia sa voči nej a už od 2. polovice 19. st. sa jej venovalo množstvo bádateľov, ktorí ale často „politickú“ problematiku zúžili iba na opis a viac – menej povrchnú analýzu konštrukcie Kollárovho slovanského národa. Nazdávame sa, že problematickým bolo aj samotné uchopenie pojmu politika a identifikácia činnosti, ktorá by patrila do tejto kategórie. Kollárove myšlienky súčasne poslúžili ako základ neskorším politickým ideológiám. Účelovým výkladom bol vytvorený obraz, ktorý nie celkom zodpovedal objektívnej skutočnosti a Kollárovým názorom. V mýte čechoslovakizmu sa stal Kollár akýmsi apoštolom a súčasne jedným z jeho hlavných symbolov. Je tak zrejmé, že sa ideológovia „slovenskosti“ v rámci boja za uplatnenie svojich náhľadov (pri absencii podrobnej analýzy) voči jeho osobnosti vymedzili skôr negatívne. Idey takto definovaných pólov nazerania medzi sebou súperili v niekoľkých vlnách, čo sa odrazilo aj na hodnotení, ktoré určilo prvotný obraz asociácie s menom Ján Kollár u majoritnej časti verejnosti.

Historiografia na území Československa a tiež slovenská historiografia vôbec do značnej miery odrážala vedomie súdobej spoločnosti a s istou výnimkou najmä prác z konca

¹ Štúdia je výstupom projektu „*Politické aspekty činnosti Jána Kollára*“ – Grant Univerzity Komenského č. UK/94/2009.

² „*Kollar – koj kao poeta velik, kao historik mal, a kao politik najmanji.*“ KARÁSEK, Jozef. *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný*. Praha : Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. XXVI.

³ Paradoxne niektoré myšlienky L. Gaja mali napr. u štúrovcov úplne rovnaký ohlas ako tézy J. Kollára. „*Vláda zakázala jmeno Illyr na rekurz Maďaromanů. Dobře! Co není v národu, ale jen abstraktné, nikdy není stálým... Jednota Illyru, jak ji Gaj chtěl mít, byla abstraktní a proto nemohla v skutek přijít. Bože můj, kolik je tam rozdílných kmenů, tři, a tyto mají své zvláštní nářečí, silou moci mají být v jedno skovány, proti přirozenému běhu věci. A jak se stalo s Illyrismem, tak se brzo stane i s Čecho-Slovenstvem, a neb se pánům Čechům lépe líbí, Česko-Slovanstvem, neb oni nás nikde nekladou, jak by na nás nestavalo, a jak bychom i my Čechy byli.*“ List Jána Francisciho neznámemu z 28. 1. 1843. Citované podľa BUTVIN, Jozef. *Slovenské národnozdruženie hnutie (1780 – 1848)*. Bratislava : Pravda, 1965, s. 284. Konečne aj Kollárovo naplnenie pojmu Illyr sa nezhodovalo s Gajovým. ROSENBAUM, Karol. *Ideový charakter Kollárových rozpráv o slovanskej vzájomnosti*. In KOLLÁR, Ján. *O Literárnej vzájomnosti*. (ed. ROSENBAUM, K.) Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1954, s. 192.

20. storočia ju ovplyvnilo takéto rozporuplné hodnotenie. Okrem nekritického preberania starších téz stopy zanechala aj ideológia marxizmu-leninizmu, historického materializmu a zaostrenie na „sociálny“ rozmer. Napriek tomu nemožno povedať, že by už predchádzajúce bádateľské generácie nezanechali obrovský kus práce na poli kolláristiky, bez ktorej by mnohé z našich téz nebolo možné naformulovať.

Z hľadiska vnímania politickej činnosti (pričom tu stále figuruje problém s jej definíciou) tak dnes môžeme hovoriť o dvoch základných prístupoch. Prvý z nich, vychádzajúci z analýzy diela *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa*⁴ vníma Kollárove idey iba vo forme sústredenia sa na kultúrnu rovinu práce s národom, načrtáva absenciu akýchkoľvek politických snáh a zavádza pojem „kultúrny nacionalizmus“.⁵ Pri tomto prístupe je nutné kritizovať pomerne plytký ponor do rozsiahleho Kollárovho diela a primárne prijatie serióznej „fasády“, ktorú pre verejnosť Kollár vybuďoval. Existuje však niekoľko výrokov, ktoré takéto uchopenie otázky podporujú.⁶

Druhý prístup obsahuje východiskovú bázu i výsledky prvého prístupu, avšak na základe zreteľných fragmentov politických myšlienok v diele a korešpondencii okrem kultúrnej roviny vníma aj existenciu istých politických názorov, ktoré však boli nezreteľné, hmlisté, resp. boli úmyselne držané v úzadí.⁷ Pri tejto skupine názorov, ku ktorej sa

⁴ KOLLÁR, Ján. *O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa*. In KOLLÁR, Ján: *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. ROSENBAUM, Karol a GOLÁŇ, Karol) Bratislava : Tatran 1972, s. 241-322.

⁵ V poslednej dobe PICHLER, Tibor. *Problém etnickej divergencie vládcov a ovládaných u Jána Kollára*. In *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť*. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. (ed. Ivantyšinová, T.) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava 2006, s. 34-41; PICHLER, Tibor. *Obavy z politiky: Ján Kollár a myšlienka slovanskej vzájomnosti*. In PICHLER, Tibor. *Národovci a občania: o slovenskom politickom myslení v 19. st.* Bratislava : Veda, 1998, s. 15-30; IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. „Slovanský národ“ Jána Kollára. In *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť*. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. (ed. Ivantyšinová, T.) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava 2006, s. 50-59; IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. *Slovanské národy a nacionalizmus: úvahy a problémy*. In *Tamže*, s. 1-10; KODAJOVÁ, Daniela. *Projekty spoločného slovanského štátu – vízia integrácie či dezintegrácie stredoeurópskeho priestoru?* In *Hľadanie novej podoby strednej Európy*. Fenomén integrácie a dezintegrácie od osvietenstva po 1. svetovú vojnu. (ed. Sládek, K. – Škvarna, D.) Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005, s. 79-87.

⁶ Okrem ladenia rozpravy *O literárnej vzájomnosti...* nájdeme obdobný výklad v Kollárovom prvom cestopise: KOLLÁR, Jan. *Cestopis obsahující cestu do horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavyjanské živly roku 1841 konanou a sepsanou od Jana Kollára se slovníkem slavyjanských umělců všech kmenův od nejstarších časův až k nynějšímu věku s krátkým životopisem a udáním znamenitějších zvláště národních výtvorův*. Praha : nákladem knihkupectva I. L. Kober, 1862, s. 274, 297-299. Podobne „*W jakémsi journalu Pařížském bylo prý umýšleno přeložení recenze Bowringa: vy a vaší Slávy Dcery, kdežto Bowring tu Minu za vlast slovanskou všeobecnou vystavuje atd. Nad tím prý vídenští politici a cenzuráti hrozně bourili a durdili. Co račte mysliti, bytoliky záhodno, aby se jim oči otevřeli, a povědělo, že tu není potahu na žádnou Slávii všeobecnou, anebo máme toho nechat? Což aby ste sám dost málo řádků třeba do Čechoslovana o tom zaslal?*“ List Josefa Josefoviče Jungmanna Jánovi Kollárovi z 3. 7. 1831. Fond Ján Kollár, LA PNP.

⁷ Nosne ŠTEFÁNEK, Anton. *Kollárov nacionalizmus*. (Homoetnologická štúdia) In *Slovanská vzájemnost 1836 – 1936*. (ed. Horák, J.) Praha 1938, s. 339-389; ŠKVARNA, Dušan. *Ján Kollár a formovanie modernej slovenskej ideológie*. In *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť*. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. (ed. Ivantyšinová, T.) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava 2006, s. 42-49; BRTÁŇ, ref. 26; MRÁZ, ref. 32; ROSENBAUM, ref. 3, s. 7-107; KARÁSEK, ref. 2, s. XXVI-XXVII.

prikláňame, treba spomenúť, že počíta s určitými odchýlkami v názoroch prezentovaných verejne a ich neverejnou formou, resp. verejnou formou šifrovanou v istých náznakoch a tiež s názormi šírenými v súkromnom styku. Pritom Kollárove výroky s politickým obsahom možno nájsť v celom jeho diele, pri rozporuplnosti vyjadrení je nesmierne zložité sledovať ich vývoj a presne vyložiť ich zmysel.

Aby sme mohli pracovať s touto skupinou javov, je potrebné definovať niekoľko pojmov a osvetliť dobové súvislosti ich aplikácie. V prvom rade je to pojem politika a politická činnosť. Hoci je zjavné že existuje obrovské množstvo definícií, pre naše zámery postačuje len stručný prehľad niektorých z nich, pričom sme sa snažili o chronologické usporiadanie.

*Diderotova a D'Alambertova encyklopédia*⁸ (1751 – 1772) sa pri hesle politika zaoberá vlastne iba jej „filozofiou“. Tá ľudom naznačuje nechať sa viesť múdrosťou (rozvahou), hlavou štátu alebo hlavou rodiny. Je súčasne najviac postihnutá zmenami, a tak každý z veľkého počtu autorov, ktorí sa ňou zaoberali, dáva iný názor na vládnutie; ďalej ponúka prehľad niektorých týchto názorov.

Podľa *Adelungovho slovníka*⁹ (1793 - 1801) je politika určitá obratnosť, dôvtip posudzovať všetko v občianskej spoločnosti podľa spoločenských podmienok štátneho zväzku, teda štátnická múdrosť alebo štátna veda.

Podľa definície *Brockhaus Conversations-Lexikonu*¹⁰ (1809) je politika štátnické umenie (štátnictvo). Je vedou, ktorá má ustanoviť blahobyt štátu, zložený sčasti z blahobytu občana alebo člena štátu a sčasti z vnútorného pokoja a blaženosti.

Podľa *slovníka poľského jazyka Samuela Bogumila Lindeho*¹¹ (1811), ktorý je silne ovplyvnený nemeckými slovníkmi, je politika veda ako riadiť štát a udržať ho v celku, tiež veda zaoberajúca sa záležitosťami a potrebami štátu či obozretnosť. Zaujímavé sú príklady použitia výrazu vo viacerých významoch v rôznych slovných spojeniach.

*Jungmannov česko-nemecký slovník*¹² (1837) dáva iba veľmi vágne vysvetlenie: politika je „politické umenie“. Len málo viac napovedá heslo *politik* – „s věcmi politickými se zanášející (*politicus, Politiker, weltlicher Mensch*)“ a *politický* – politický človek = „chytrý“.

Definícia *Brockhaus Bilder-Conversations-Lexikonu*¹³ (1839) pod výrazom politika rozumie všeobecnú múdrosť a prešíkanosť konania v súvisi s morálkou a právom; hlavne však spoločenské pomery v štáte (hovori sa o politike toho – ktorého kabinetu) a princípy, ktoré sledujú tieto skutočnosti vo vzťahoch k iným štátom, ale i vo vlastnom štáte. *Politik*, nazývaný aj štátnikom, sa zaujíma o verejné udalosti a vzájomné vzťahy rôznych

⁸ *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, par une Société de Gens de lettres.* (ed. Denis Diderot and Jean le Rond D'Alembert), Paríž, 1751 – 1772, s. 12917-12919. Edícia University of Chicago : ARTFL Encyclopédie Project (Winter 2008 Edition), Robert Morrissey (ed.) [online] Dostupné na internete: <<http://artflx.uchicago.edu/cgi-bin/philologic/getobject.pl?c.95:93.encyclopedia0110>>

⁹ ADELUNG, Johann Christoph: *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart.* 2. v. (1793 - 1801), 3. diel, Leipzig, 1798, s. 803. [online] Dostupné na internete: <<http://www.zeno.org/Adelung-1793/A/Politik,+die?hl=politik>>

¹⁰ *Conversations-Lexikon oder kurzgefaßtes Handwörterbuch für die in der gesellschaftlichen Unterhaltung aus den Wissenschaften und Künsten vorkommenden Gegenstände mit beständiger Rücksicht auf die Ereignisse der älteren und neueren Zeit.* 3. diel, Amsterdam : F. A. Brockhaus 1809, s. 461. [online] Dostupné na internete: <<http://www.zeno.org/Brockhaus-1809/A/Die+Politik?hl=politik>>

¹¹ LINDE, Samuel Bogumił. *Słownik języka polskiego.* Warszawa, 1811, zv. II. časť II. (P) s. 878. [online] Dostupné na internete: <<http://kpbc.umk.pl/dlibra/doccontent?id=13062>> /288/

¹² JUNGMANN, Josef: *Slovník česko-nemecký.* 3. diel, Praha : We knížecí arcibiskupské tiskárně, u Jozefy vdovy Fetterlové, 1837. [online] Dostupné na internete: <http://kartoteky.freewebsite.com/JNGM_NK_III_orez/index.html> /jungmannslovník3dil_0268.jpg/

¹³ *Bilder-Conversations-Lexikon für das deutsche Volk.* Ein Handbuch zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse und zur Unterhaltung. 3. diel, Leipzig : F. A. Brockhaus, 1839, s. 525-526. [online] Dostupné na internete: <<http://www.zeno.org/Brockhaus-1837/A/Politik?hl=politik>>

štátov. S istou obratnosťou a pravdepodobnosťou rozumie motívom správania sa rôznych vlád. Tzv. pivný politik (Kannegießer) o politike rozpráva veľa, ale bez rozumu. Ako veda politika predstavuje štátnu vedu, v užšom význame ale iba tú jej časť, ktorá predstavuje spojenie medzi vnútorným a vonkajším životom štátu podľa princípov múdrosti a práva. Doktrína o vnútri štátu zahŕňa: 1) kultúru národa (Volk), pričom predstavenie „národnosti“ navonok a dosiahnutým výsledkom je politická dospelosť; 2) organizmus štátu vo vzťahu k ústave, štátnej moci, správe a vzdelávaniu. Navonok obsahuje princípy vzájomného pôsobenia a vzťahov jednotlivých štátov, použitie nutného násillia po porušení zákona (odvetné opatrenie, represálie, vojna). Úspech štátu je trvalý, iba ak sú navonok i zvnútra zreteľné pravidlá práva a spravodlivosti. Spomína aj roky 1815 a 1818 a založenie „Svätej Aliancie“, ktorá k vnútornej i vonkajšej politike pridávala prívlastok „kresťanská“.

Podľa *Herders Conversations-Lexikonu*¹⁴ (1856) je politika učenie (doktrína, teória) o štáte. Z vnútorného pohľadu ide o učenie o ústave a správe (národná ekonómia, finančná politika, policajná veda, kultúrna politika, súdnictvo, vojenstvo), z vonkajšieho správania sa štátu k iným nezávislým štátom.

Rozsiahle heslo *Pierer's Universal-Lexikonu*¹⁵ (1861) definuje politiku ako vedu – súhrn výskumov o štáte s ohľadom na prirodzené podmienky a formy jeho existencie i na účely, ktoré sleduje vláda a správa s ohľadom na zdroje. Politika je preto stredom všetkých spoločensko-politických vied, patria do nej rozličné faktory a aktivity štátneho života, zvlášť úvahy o ústave, zákonodarstve, štátnej moci, policii, správe, vojenstve. Okrem etiky a práva je pre ňu dôležitá aj znalosť histórie (uvádza niekoľko diel), keďže s politikou ako vedou nie je možné zmysluplne pracovať bez ohľadu na históriu a porovnania politických inštitúcií rôznych národov a dôb. Určitým oblastiam sa venuje napr. kultúrna politika či politika správy. 2) Politika v praktickom zmysle čiže praktická politika ako opak k teoretickej je iba výkon a použitie politiky ako vedy v danom prípade a delí sa na vnútornú a vonkajšiu: vonkajší prístup predstavuje najmä diplomacia. Definícia načrtáva aj istú etickú rovinu pri tiesni okamžitej potreby či egoizme panovačnosti a určité záujmy jednotlivých dynastií alebo miest. 3) Politika štátu alebo štátnictvo je umenie, ktoré sa používa na práve sledovaný účel; môže byť zbabelá či odvážna, statočná či nečestná, malicherná či veľkorysá.

Podľa *Ottovho náučného slovníka*¹⁶ (1903) je starší význam pojmu politika definovaný podľa gréckeho vzoru ako aristotelovský pojem štátna veda; podľa významu v dobe spisania hesla sa význam pojmu rozrástol: súvisí úzko so „štátnymi vedami“ (/ústavné/ právo, politická ekonómia, finančná veda, štatistika) a hlavne so štátnym právom, nie je vedou ale umením. Štátne právo poučuje o účele a organizácii štátu, politika vedie k uskutočneniu účelu štátu. Heslo ďalej delí politiku na vnútornú, zahraničnú; ústavnú, zákonodarnú, finančnú a hospodársku pričom podheslo národohospodárska politika má dvojnásobný rozsah ako heslo všeobecné.

Pre *Masarykov náučný slovník*¹⁷ (1931) politika (z gréckeho pojmu – umenie riadiť štát) v staršom poňatí znamená praktickú činnosť, usilujúcu o zdokonalenie štátu a ostatných zväzkov, poverených verejnou mocou alebo normatívnou vedou, ktorá určuje program, aby štát a ostatné verejné zväzky dosiahli určitý cieľ; podobne v užšom zmysle sa pojem politika používa v teórii i praxi jedine pre činnosť, ktorá má nejaký vzťah k zväzkom povereným vládnu verejnou mocou, hoci v širšom poňatí je to každá spoločenská činnosť, pri ktorej ide jednajúcemu o to aby získal alebo udržal moc pre nejaký účel. V tomto zmysle sa hovorí o politike vo všetkých oblastiach spoločenského života, napr. v hospodárstve, v rodine, v cirkvi a pod. Rovnako sa pojmom politika označujú praktické vedné oblasti, ktoré konštruujú určité normy či programy. Súčasne autor hesla priznal, že pojem ešte nie je vedecky definitívne stanovený a nepoužíva sa jednoznačne.

V encyklopédii *Der Große Brockhaus*¹⁸ (1933) je pojem politika definovaný svojim gréckym originálom ako štátne záležitosti. Po teoretickej stránke spomína poňatie Platóna a Aristotela, ktoré platilo do 18. storočia a pojem vnímalo ako „štátnu vedu“ Po praktickej stránke je pojem chápaný ako úsilie za účelom vytvorenia verejného života, hlavne štátu. Opäť nasleduje delenie na politiku všeobecnú, štátnu, mestskú, medzinárodnú, cirkevnú, ale podľa obsahu aj kultúrnu, školskú, finančnú, sociálnu.

¹⁴ *Herders Conversations-Lexikon*. Kurze aber deutliche Erklärung von allem Wissenswerthen aus dem Gebiete der Religion, Philosophie, Geschichte, Geographie, Sprache, Literatur, Kunst, Natur- und Gewerbekunde, Handel, der Fremdwörter und ihrer Aussprache etc. 4. diel, Freiburg im Breisgau : Herder'sche Verlagsbuchhandlung, 1856, s. 575. [online] Dostupné na internete: <<http://www.zeno.org/Herder-1854/A/Politik?hl=politik>>

¹⁵ *Pierer's Universal-Lexikon*. 13. diel, Altenburg, 1861, S. 275-276. [online] Dostupné na internete: <<http://www.zeno.org/Pierer-1857/A/Politik?hl=politik>>

¹⁶ *Ottův slovník naučný*. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 20. diel, Praha : Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1903, s. 112-113. Zdroje hesla až na staršie výnimky pochádzajú prevažne z konca 19. storočia.

¹⁷ *Masarykov slovník naučný*. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. 5. diel, Praha : Nákladem „Československého kompasu“, 1931, s. 846-847.

¹⁸ *Der Große Brockhaus. Handbuch der Wissens in zwanzig Bänden*. 14. diel. Leipzig : F. A. Brockhaus, 1933, s. 706.

Francúzska encyklopédia *Larousse*¹⁹ (1927 – 1933) politiku chápe ako vedu či umenie spravovania štátu, záležitostí, ktoré sa týkajú štátu, spôsob vedenia. Politická veda sa zaoberá formovaním, organizáciou a funkciami štátu. Heslo ďalej ponúka názory predovšetkým filozofov na otázku štátneho systému a formy vlády.

Aj podľa autorov *Filozofického slovníka*²⁰ (1986) je jadrom pojmu vydobytie, udržanie a využívanie štátnej moci. Ako sféra spoločenského života politika začleňuje aj politické idey a im zodpovedajúce inštitúcie.

Vo všeobecnosti je tak politika a politická činnosť spojená iba s osobami, ktoré sú úzko spojené so štátnym aparátom. Z tohto hľadiska teda Kollár politickú činnosť vyvíjať nemohol, keďže nebol členom žiadnej z takto definovaných štátnych – zákonodarných či výkonných štruktúr.²¹ Nebol dokonca ani len príslušníkom privilegovaného „politického“ národa – šľachty. Aj politická tematika v prácach pre verejnosť bola prísne sledovaná cenzúrou a vlastne zakázaná.²² Až v samom závere svojej kariéry predsa len dostal možnosť ovplyvniť beh aj takto definovanej politiky. Okrem tejto, oficiálnej tváre politickej činnosti však existuje aj iná, neoficiálna, no do určitej miery vplyvná časť jeho činnosti, ktorú možno tiež označiť prívlastkom politická. Pri všeobecnej úvahe má akákoľvek organizovaná verejná činnosť vo svojich dôsledkoch nakoniec minimálne politický potenciál. Preto je zrejmé, že Kollárova ideológia smerujúca v úvahách k myšlienkam o národe, Slovanoch ako celku, mala aj nezanedbateľný politický obsah,²³ hoci tento z rôznych príčin nebol (nemohol byť) v tomto období naplno využitý.²⁴ Ak uvažujeme o Kollárovej ideológii ako o určitom základe pre politickú činnosť mladších generácií slovenských národovcov, resp. o jej ohlase u iných slovanských národov, získava takto v sekundárnom až terciárnom podaní novú váhu.

¹⁹ *Larousse du XXe siècle en six volumes*. V. diel. Paris : Librairie Larousse, 1953, s. 679. Pôvodne vydaná v rokoch 1927 – 1933.

²⁰ *Filozofický slovník*. Bratislava : Pravda, 1989, s. 384. Preložený a doplnený ruský originál – *Filosofskij slovar* 1986. Dobovo heslo ovplyvnila implantácia ideológie marxizmu-leninizmu. Asi dve tretiny sú venované politike komunistickej strany.

²¹ Porovnaj HROCH, Miroslav. *Evropská národní hnutí v 19. století*. Praha : Svoboda, 1986, s. 48; ŠKVARNA, ref. 7, s. 46.

²² „*Nemáme se ani Erosa ani politiky týkati – to žádost a podání Cenzury*.“ Známý list Josefa Jungmanna Jánovi Kollárovi z 28. 10. 1820. Fond Ján Kollár, Literární archiv Památníku národního písemnictví (ďalej iba LA PNP). Odpisy diel a básní nepredložených cenzúre však kolovali medzi dôveryhodnými „vlastencami“.

²³ Porovnaj PICHLER, Tibor. *Národ, národnosti, štát: O politike etnického entuziazmu*. In *Historický časopis* 2006, roč. 54, č. 4, s. 571; tiež konkrétnejšie IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. „Slovanský národ“ Jána Kollára. In: *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. (ed. Ivantyšinová, T.) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava 2006, s. 56.

²⁴ Aspoň nie u Slovanov samotných – paradoxne si politické body pripisovali „nepriatelia“ Slovanov – obavy u Nemcov a Maďarov a tendenčne priživované strašidlo panslavizmu často s primitívnym výkladom pojmu a šovinistickou reakciou. Konečne agenda „Svätej Aliancie“ bola pri snahe o zachovanie súdobého stavu namierená a priori voči akémukoľvek národnému pohybu. Porovnaj článok na pokračovanie: ŠTÚR, Ludovít. *Panslavism a naša krajina*. In *Slovenskje národňje novini*, 1847, č. 215-218, (3.-14. 9), s. 1-2; chápanie pražského povstania v r. 1848 ako panslavistického prevratu, či pokusu o nastolenie českej ríše s ruskou pomocou: POLIŠENSKÝ, Josef. *Revoluce a kontrarevoluce v Rakousku 1848*. Praha : Svoboda, 1975, s. 10, 190, 192; pozri aj list J. J. Jungmanna J. Kollárovi z 3. 7. 1831, ref. 6.

Je samozrejme možné namietat', že ide „iba“ o ideológiu, v tomto prípade ale nie je podstatné či sa tieto myšlienky pretavili do skutočnosti alebo nie, či išlo o názory reálne či naivné, či mal takto postavený „politický“ program nádej na úspech. Ideológia bola každopádne chrbtovou kosťou každého prejavu Kollárovej činnosti a vo všeobecnosti to platí o každom jednotlivcovi. Keďže ide v prvom rade o filozofické alebo etické či morálne postuláty, v tomto ohľade sa treba preto zdržať úsudkov ovplyvnených našou realitou a pokúsiť sa iba načrtnúť obraz založený na zachovaných prameňoch. Vetvenie možností a neuveriteľné zvraty možno nájsť v histórii často a uvažovanie nad alternatívnymi scenármi môže byť iba subjektívnym náhľadom či špekuláciou. Napokon veľmi podobné je to s analýzami dnešných politických ideológií.

Politické požiadavky stredoeurópskych Slovanov v 1. polovici 19. storočia zahŕňali predovšetkým dva veľké okruhy: sociálny a národnostný.²⁵ Celá platforma generácie, do ktorej patril i Kollár sa však majoritne zaujímala iba o nacionálny aspekt, čím sa líšila od predstaviteľov mladších generácií, napr. štúrovcov.

Bol to predovšetkým „stavovský“ status sociálneho zaradenia Kollára, ktorý ovplyvnil takéto nazeranie. Kollár sa narodil do vidieckeho prostredia s výrazne ľudovým charakterom, v jeho rodine však existovalo povedomie a do určitej miery kladný postoj k vzdelaniu.²⁶ Táto skutočnosť neskôr ovplyvnila celú Kollárovu cestu životom a neskoršiu príslušnosť k úzkej vrstve slovenskej inteligencie. Z hľadiska dobového rozvrstvenia patril do najpočetnejšej skupiny inteligencie s nepríliš veľkými výhodami svojho postavenia (kňaz), hoci sa na sklonku života vyšvihol do kruhov privilegovanej inteligencie pomerne silne spojenej s vládnucimi špičkami.²⁷

Príslušnosť Kollára k tomuto „stavu“ sa v tomto období prejavovala oveľa pregnantnejšie ako v súčasnosti. V slovenskom prostredí pri absencii významných mestských spoločenstiev a istej kvantitatívnej slabosti spoločenstiev, ktoré tvorili buržoáziu, je možné vnímať prelínanie, pokračovanie mnohých tradícií a preberanie akéhosi konzervativizmu, čo sa iba pomaly menilo počas celého 19. a dokonca aj 20. storočia. Konečne z pohľadu prostého ľudu, ktorý prosto vyznačil jedinú kategóriu „pánov“, boli rozdiely medzi aristokraciou

²⁵ Okruhy požiadaviek by bolo možné rozdeliť aj podľa orientácie smerom dovnútra vlastného národa a smerom k vládnucemu národu či vládnucej elite. M. Hroch delí požiadavky na nasledujúce skupiny: 1) politické, 2) sociálne a ekonomické, 3) jazykové a kultúrne. HROCH, ref. 21, s. 358-359; 361, 363. Treba však vziať do úvahy, že pri nacionálnej konfrontácii aj požiadavky z bodov 2) a 3) boli vnímané ako politické.

²⁶ Kollárov otec Matej Kollár bol síce kožušníkom, ale pôsobil aj ako richtár a notár. BRTÁŇ, Rudo. Ján Kollár. *Básnik a Slovan*. Martin : Osveta, 1963, s. 13. Jednotlivé skupiny vlasteneckej inteligencie podľa sociálneho pôvodu pozri v HROCH, ref. 21, s. 334.

²⁷ Porovnaj vnútorné členenie – HROCH, ref. 21, s. 313-314. Podrobný prehľad pozri v HUČKO, Ján. *Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodenskej inteligencie*. Bratislava : Veda, 1974.

a buržoáziou pri ich širokom rozvrstvení minimálne a aj vo všeobecnosti ich odlišovali iba niektoré skôr ideologické náhľady. Napriek tomu vnímanie vzdelania, kultúry a estetických noriem obe skupiny zblížovalo.²⁸ Spoločný im bol aj takmer identický spôsob vymedzenia sa voči ostatným skupinám obyvateľstva.

Ekonomicky slabá časť inteligencie tvorená farármi, úradníkmi a učiteľmi sa pri vhodnej konštelácii stýkala so zámožnými kruhmi aristokratov, ale aj mešťanov. Už pre schopných študentov z chudobnejších pomerov sa vďaka inštitútu „doučovania“ či štatútu „domáceho učiteľa“ či vychovávateľa otváral luxusný svet lepšej spoločnosti – uhladené mravy, zjemnené estetické vnímanie, finančné zabezpečenie, bohaté súkromné knižnice, návštevy spoločenských podujatí, „luxusných“ destinácií, salónov, určitá vážnosť povolania a možnosť diskusie v ideovo rovnocennom prostredí.²⁹ Nadviazané priateľstvá z tohto obdobia, odporúčania, známosti – to všetko pomáhalo jednoduchému príslušníkovi inteligencie lepšie sa etablovať v spoločnosti, často malo aj ďalekosiahle dôsledky pre možnosti zamestnania.

Nezanedbateľnými boli mecenášske aktivity šľachticov a podobne sa správajúcej vrstvy zámožných mešťanov. Keďže aj inteligencia tejto doby potrebovala okrem času na svoje aktivity aj bezpodmienečné krytie svojich existenčných výdajov, v niektorých prípadoch bola takto vyriešená finančná otázka. Nájdeme iba málo prípadov, kde sa naskytla možnosť venovať sa vedeckým aktivitám resp. národným otázkam na „plný úväzok“. Samofinancovanie bolo síce bežné, ale s ohľadom na skromný domáci rozpočet veľmi zaťažujúce.

Hoci sa počet ľudí, ktorí boli odberateľmi ideí, ale hlavne kníh (čo predstavovalo aj ekonomickú rovinu), postupne zväčšoval, väčšinou to boli práve predstavitelia inteligencie.³⁰ Diela aj ideológia tak bola tvorená inteligenciou pre inteligenciu, z čoho pramenil ďalší dôvod pre sebaohraničenie.

Cieľavedomejšie osobnosti si túto situáciu dobre uvedomovali. V dobe kabinetných vedcov bolo zvláštne, že napriek mnohým vzletným myšlienkam, veľa členov inteligencie tejto doby, vrátane Kollára, nedokázalo v tomto zmysle prekročiť svoj vlastný tieň,

²⁸ Inteligencia teda netvorí samostatnú spoločenskú triedu, iba určitými podobnými znakmi definovanú vrstvu. Identicky HROCH, ref. 21, s. 313.

²⁹ Pravda vyskytli sa aj prípady, kedy bol domáci učiteľ príslušníkmi vyšších vrstiev ponižovaný. Porovnaj napr. prípad Josefa Jungmanna: SAK, Robert. *Jozef Jungmann. Život obrozence*. Praha : Vyšehrad 2007, s. 34; či názory na guvernanky predstavené v románe *Jana Eyrová*. BRONTĚ, Charlotte. *Jane Eyre*. In *The Brontë Sisters: Four novels*. London – New York – Sydney – Toronto : Spring books, 1982, s. 151-152.

³⁰ „Slováci nerádi draho knihy kupují, nebo větším dílem jsou chudobní, ti pak, kteří nejsou, jsou opet skoupí a nevědní k literárnímu umění. Touto nemoc mohou téměř všeobecnou nazvatí.“ List Jána Šuleka Jánovi Kollárovi z 4. 3. 1823, podobne list z 31. 10. 1834. Fond Ján Kollár, LA PNP.

konzervovalo svoje miesto v systéme a tak de facto celý systém.³¹ Hoci teda národne zameraní vzdelanci ospevovali ľud ako živé žriedlo a jadro národa, ich prístup bol daný skôr prístupom vedca k svojmu subjektu s istým odstupom a sociálne hľadisko bolo v úzadí.³²

Národnostná rovina sa v politicky ladených úvahách obracala k národu a jeho úlohe v ľudskej spoločnosti. Každý národ mal zastávať takú pozíciu, aká mu podľa jeho schopností, kultúry či veľkosti patrila. Pri samozrejmej idealizácii vlastného tábora a vymedzení sa voči ostatným národom boli v habsburskej monarchii zjavné viaceré disproporcie. Z hľadiska početnosti slovanského obyvateľstva či už v Uhorsku alebo v rakúskych krajinách bol predovšetkým jeho podiel na moci poddimenzovaný³³ a s rozmachom národných hnutí aj nepočetných, ale privilegovaných „panských“ národov nič nenasvedčovalo, že by sa mal tento pomer meniť.³⁴ Naopak pri prevzatí myšlienok nacionálno-štátneho unitarizmu, občianskej modernizácie a módnjej asimilácie malo ich uskutočnenie znamenať vlastne zánik „poddaných“ národov – pre slovanské etniká v strednej Európe z tohto hľadiska bolo nebezpečné predovšetkým národné hnutie a unifikácia Nemcov, v slovenskom rámci aj národné hnutie Maďarov s oporou v „poobčianšťovaní“ starých štruktúr a národnej unifikácii Uhorska.³⁵ Samozrejme so situáciou národa a jeho podielom na „moci“ súviseli otázky možností jeho vzdelávania, kultúrneho rastu i ekonomického rozvoja.³⁶

Po presadení sa novej, na etnickom pôvode založenej definície národa, kde najpodstatnejším znakom bol jazyk aj v súvislosti s dobovým názvoslovím, keď boli jednotlivé slovanské jazyky označené ako „nárečia“, existoval istý problém v meradle jazykovo definovanej národnej identifikácie. S ohľadom na dobové pozadie pri načrtnutí prvého národného modelu získala prevahu koncepcia „veľkého“ národa. Zakladala sa na výsledkoch historického a jazykovedného výskumu, súčasne sa však opierala cez štruktúru analógií o vzory iných národov, rovnako súdobých ako i z „kultúrnej“ minulosti.³⁷

³¹ Porovnaj HROCH, ref. 21, s. 320-321.

³² Hoci Kollár kritizoval takýto prístup, sám sa z jeho rámca len málo odlišoval. *Slávy dcera* [1852] V, 636. In KOLLÁR, Ján. *Dielo I. Básne*. (ed. Kraus, C.) Bratislava : Slovenský Tatran, 2001, s. 149. Josef Václav Frič vo svojich pamätiach nazýval celú staršiu generáciu „stranou vedcov“. [*La Bohême historique, pittoresque et littéraire*. Ed. Joseph Fricz et Louis Leger, Paris 1867.] Citované podľa POLIŠENSKÝ, ref. 24, s. 13. Pozri aj PODOLAN, ref. 37, s. 250. Porovnaj BUTVIN, ref. 3, s. 111; tiež MRÁZ, Andrej. Ján Kollár. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1952, s. 21, 70, 97.

³³ KOLLÁR, ref. 4, s. 246.

³⁴ Pretože sa tu miešajú dve koncepcie národa, je ťažko odlíšiť, kedy ide o ideológiu národného hnutia a kedy o „poobčianšťovanie“ s určitou staršou konzervatívnou tradíciou. Porovnaj PICHLER, ref. 23, s. 575.

³⁵ Porovnaj ŠKVARNA, ref. 7, s. 44.

³⁶ Porovnaj HROCH, ref. 21, s. 361.

³⁷ Dôvody pre priklonenie sa k modelu „veľkého“ národa, jeho konštrukciu ako i dobové analógie a vzory sme podrobne spracovali v štúdií: PODOLAN, Peter. *Generácia Všetšlávie a jej koncepcia národa*. Studia Academica Slovaca 38, Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 239-254.

Aj pre Kollára malo najzásadnejší význam zjednotenie všetkých Slovanov v jediný veľký národný celok. Táto konečná vízia bola do určitej miery determinovaná defenzívnym postavením malých slovanských národov, predovšetkým však Slovákov.³⁸ Myšlienka slovanskej jednoty a vzájomnej pomoci úzkej skupiny slovanskej inteligencie mala až do svojho konečného štádia napomáhať pri národnom uvedomení širšej platformy obyvateľov slovanského pôvodu, do istej miery teda kvantitatívne suplovať masové národné hnutie. Je preto logické, že parciálny rozvoj jednotlivých zložiek budúceho celku mal mať taký charakter, aby ho bolo možné do tejto štruktúry jednoducho začleniť. Aby sa teda jednotlivé jednotky slovanských spoločenstiev mohli spojiť takýmto spôsobom, v Kollárovom poňatí bolo treba začať s postupnou integráciou. Práve plán na toto zjednotenie Kollár popisuje vo svojej známej rozprave *O literárnej vzájomnosti...* (1836, prepracovaná verzia 1837),³⁹ hoci túto myšlienku verejnosti predstavil už skôr vo „vedecky“ ladenom diele *Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slawského a geho kmenů* (1830).⁴⁰

V rozprave, ktorá bola v rôznych jazykoch vydaná niekoľkokrát,⁴¹ hovorí síce iba o „literárnej vzájomnosti“, ale cieľ bol jasný – literárna aktivita mala smerovať k postupnému vytvoreniu jediného všeslovanského jazyka.⁴² Aj keď takéto vyústenie popiera,⁴³ môžeme si

³⁸ KOLLÁR, ref. 4, s. 256.

³⁹ V príspevku sme použili edíciu: KOLLÁR, ref. 4. Program mal byť súčasne naplnením Kollárovej predstavy o národnej práci s naplánovaným postupom pod patronátom rozumu, keďže „osud národov sa nemá ponechávať slepej náhode a príudu príhod“ naopak „[národ] musí svoje dejiny vo veľkých črtách rozvrhnúť a vykonať, aby si miesto, kam ho postavila Prozreteľnosť, čestne udržal. KOLLÁR, ref. 4, s. 281-282.

⁴⁰ KOLLÁR, Jan. *Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slawského a geho kmenů*. Budín : Kráľovská universická tiskárna, 1830. KOLLÁR, ref. 4, s. 244.

⁴¹ Už početné vydania Kollárovej rozpravy v niekoľkých slovanských jazykoch i nemčine ukazuje dôležitosť, ktorá bola tomuto dielu prikladaná. Po jeho napísaní v 2. polovici roku 1835 ju rozposlal priateľom, aby ju preložili. Preto bola v mierne sa líšiacich verziách vydaná v Serbskom Narodnom liste (december 1835), v Hronke (1836), v Květoch (1836), v Danici (1836). V lete 1837 vydal Kollár rozšírenú nemeckú verziu, ktorá bola ešte niekoľkokrát preložená a vydaná. ROSENBAUM, ref. 3, s. 21. Cenzúra pritom prácu najprv označila *erga shedam*, čiže prístupnú na vyziadanie iba odborníkom, ktorí ju nesmeli poskytnúť ďalej, neskôr na Kollárov nátlak bolo označenie zmiernené na *transeat*, čiže voľný predaj, ale kniha sa nesmela verejne oznamovať. List J. Kollára Jaroslavovi Pospíšilovi z 7. 9. 1837. In *Listy Jána Kollára I.* (ed. Ambuš, J.) Martin : Matica slovenská, 1991, s. 180, 403.

⁴² Okrem ideologickej roviny rovnice jazyk = národ bolo potrebné nahradiť nemčinu v úlohe „všeslovanského“ jazyka. Pozri napr. KOLLÁR, ref. 4, s. 249. K vytvoreniu všeslovanského jazyka sa prikláňalo množstvo osobností slovanského sveta, napr. Štefan Moyzes (BUTVIN, ref. 3, s. 134); František Cyril Kampelík (porovnávací všeslovanská gramatika) (List Františka Cyrila Kampelíka Jánovi Kollárovi z 27. 10. 1834. Citované podľa BUTVIN, ref. 3, s. 169); podobne Samuel Bogumiľ Linde a Jerzy Samuel Bandtkie a i. VYVÍJALOVÁ, Mária. *Alexander Rudnay v kontexte slovenského národnoobrodenského hnutia*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 182.

⁴³ Kollárove myšlienky v rozprave sú miestami protirečivé: „Každé nárečie má čerpať z druhého novú životnú silu, aby omladlo, obohacovalo sa a vzdelávalo a pritom všetko aby sa nedotklo iných a nedalo siahnuť ani na seba...“; tvrdí, že k zvláštnemu jazykovému spojeniu nemá dôjsť: „Pri vzájomnosti ostávajú [] nárečia nepohnute na svojom mieste. Vzájomnosť nie je kvetom ale bohyňou kvetov, ktorá rozličné kvety seje, sadi, pestuje...“; „Vzájomnosť nie je v univerzalizácii alebo v násilnom zmiešaní všetkých slovanských nárečí do jednej reči a do jedného spisovného nárečia. Slovanské nárečia sú už sčasti gramaticky priveľmi od seba vzdialené, než aby mohli byť prirodzeným spôsobom zliate a ukované do jednej jedinej reči...“ Tu teda popiera

tento fakt vydedukovať z iných zdrojov.⁴⁴ Aj použitie latinského citátu z Herkeľovej gramatiky, ktorá zjednotenie nárečí spájala s literárnou úniou, podporuje tento výklad.⁴⁵

Kollár sa určitý čas k snahe Jána Herkeľa a Jána Koiša o rýchle vypracovanie umelého všeslovanského jazyka staval kladne, hoci sa neskôr pod vplyvom Šafárika⁴⁶ priklonil skôr k prirodzenému postupnému zblížovaniu jazykov v dlhodobom horizonte, resp. túto eventualitu v rozprave nahradil vzájomným naučením sa všetkých, alebo aspoň najvýznamnejších slovanských jazykov (čiže nárečí v jeho terminológii).⁴⁷ Tak sa mala vytvoriť akási gramatická a lexikálna suma, z ktorej sa mohol postupne (už prirodzenou cestou) vytvoriť skutočný všeslovanský jazyk. Hovoríme tu o „praktickom“ spojení slovanských jazykov, vo virtuálnej sfére už Kollár s termínom slovanský jazyk i národ dávno pracoval.⁴⁸ Rovnako bolo dôležité, aby sa jednotlivé „kmene“ vzájomne dobre spoznali,⁴⁹ čo malo eliminovať aj ich už historické rozpory.⁵⁰

Zjednocovanie treba chápať v kontexte dlhodobého procesu – dobu 100 rokov, ktorá sa objavuje vo viacerých Kollárových textoch, zrejme nechápal iba ako symbolické číslo,⁵¹

rýchly recept na vytvorenie všeslovanského jazyka, neverí v prirodzené spojenie slovanských nárečí, zreteľne tu však nehovorí o tom, že by pri vhodnom usmernení k tejto eventualite nemohlo dôjsť v budúcnosti, keď nastanú lepšie podmienky. Napokon na inom mieste priznáva že „slovanské kmene a nárečia [môžu] utvoriť len jeden slobodný literárny štát, v ktorom nevšímajúc si rozmanitosť, nestripia tyrana.“ KOLLÁR, ref. 4, s. 245, 247, 271. Porovnaj IVANTYŠYNOVÁ, ref. 23, s. 55.

⁴⁴ Výrazne „Pravda jest že nechcem na věky k literárnímu a uměleckému malokramářství odsouzení býti, že nynější mladý svět slaviansky všestranně duchovní i mravné, umělecké i občanské vyvinování národu svého žádá, hledá i napomáhá; pravda, že se nejen sjednotiti, ale i sjedniti želá: ale bez demagogických rejdův, bez bouřek, bojův a podvrátův, jen na ceste osvěty a spravedlivosti.“ KOLLÁR, ref. 6, s. 298; podobne „Nezadlouho, a skvítající vzdělanost i mezi všechny Slovany rovnost přivede jako mezi údy jedné rodiny, z nynějšího roznárodu, stane se národ, strakatá rozmanitost rozplyne se ve všeobecní jednotu, částky se stotožnejí s celostí, jejich rozdily a znaky zhasnou, i poslední jejich šlepěje zmizují – a s nimi i písne přítomných národních ratolestí.“ [KOLLÁR, Ján. *Zpíevanky II*, 1835, s. 489] Citované podľa MRÁZ, ref. 32, s. 99; *Slávy dcera* [1852] III, 385. In KOLLÁR, ref. 32; podobne nápis *Budoucnost*, ref. 51; tiež KOLLÁR, ref. 4, s. 321.

⁴⁵ KOLLÁR, ref. 4, s. 296. V tejto súvislosti je určite nenáhodné že aj Ján Herkeľ v práci *Elementa universalis linguae Slavicae e vivis dialectis eruta et sanis logicae pricipis suffulta*. Budae 1826 definoval „panslavizmus“ iba ako literárne spojenie – „...Unio in Literatura inter omnes Slavos, sive verum Panslavismus.“

⁴⁶ Napriek odsúdeniu tejto aktivity v liste z 1. marca 1826 Šafárik píše aj: „Dobře súdíte, že takováto podnikání ještě přechasná, ale že aspoň cíl a úmysl chvalitebný.“ List Pavla Jozefa Šafárika Jánovi Kollárovi z 1. 3. 1826, podobne listy z 16. 8. 1827 a 2. 6. 1829. Fond Ján Kollár, LA PNP

⁴⁷ Porovnaj KOLLÁR, ref. 4, s. 248, 249/250.

⁴⁸ Porovnaj KOLLÁR, ref. 4, s. 243. „[Považujú] svoje rozličné nárečia za spoločný jazyk.“ O prvom použití termínu približne okolo roku 1821 v prvých dielach pozri prehľad: IVANTYŠYNOVÁ, ref. 23, s. 50.

⁴⁹ „...ta cesta, na niž sem já svú historií literatury takrka sám nevěda nastúpil, nekonečně lepší jest Seznámení Slovenův medzi sebou – tak jak sú – bud' prvním, hlavním cílem.“ List P. J. Šafárika Jánovi Kollárovi zo 16. 8. 1827. Fond Ján Kollár, LA PNP; veľmi podobne „Všecky kmeny slovenské musejí se vespolek a vzájemně v literním ohledu napotom lépe poznati – má li co z nás býti. – Opravdový slovenský filolog musí všecka slovenská nářečí jako jedno, jako celek považovati, nejmenší sobě tak vysoce vážiti jako největší...“ List P. J. Šafárika Jánovi Kollárovi z 25. 10. 1830 Fond Ján Kollár LA PNP; podobne v kontexte skôr česko-moravsko-slovanského spojenia „Ted tedy čas všecko na strane nechati a jen o vzájemné poznání a spojení se pečovati...“ List Jána Kollára Františkovi Cyrilovi Kampelíkovi z 9. 3. 1832 Fond Ján Kollár, LA PNP.

⁵⁰ KOLLÁR, ref. 4, s. 261, 303.

⁵¹ KOLLÁR, ref. 4, s. 292; *Slávy dcera* [1852] III, 385. In KOLLÁR, ref. 32, s. 206; nápis *Budoucnost* (1821, nepredložené cenzúre) „Jen století! Vnukové moudřejší k národu přijdou; (orig. – Jen století, vnukové!

rovnako bolo použité spojenie „tretia generácia potomkov“ či vnukovia.⁵² Podobné časové intervaly sa objavujú v tomto období aj ako odhady času potrebného na asimiláciu.⁵³ Kollár pritom budúce slovanské spoločenstvo vnímal buď ako súbor rozmanitostí celku,⁵⁴ alebo ako užšie stmelení celok, kde odobril akúsi vnútornú asimiláciu.⁵⁵

Je zrejmé, že ak Kollár uvažoval v takomto dlhodobom rámci, pričom vonkoncom nepočítal, že sa zjednotenie uskutoční počas jeho života, nepovažoval za potrebné načrtnúť ďalší vývoj, pretože by už zodpovedal novým požiadavkám a realizovali by ho nové osobnosti.⁵⁶ Prezentácia tohto programu s politickým vyústením však bola s ohľadom na dobový rámec vo forme dokumentu nemožná, keďže bolo jasné, že by odsúdila celé hnutie na prechod do ilegality s absolútnou nemožnosťou verejnej práce a záujmy národných hnutí Slovanov by v konečnom dôsledku poškodila. Už otázka možného jazykového zjednotenia bola citlivá, národné zjednotenie Slovanov a už vôbec nie ich prípadný národný štát bolo z hľadiska doterajšieho mocenského stavu v Európe vnímané absolútne neprijateľné.⁵⁷ Pri vedomí slabej pozície predstaviteľov slovanského národného hnutia bolo nutné skutočné (a skôr myslené) ciele utajiť a sústrediť sa na takú činnosť, ktorú bolo možné vykonávať – čím bola slovanská agitácia, rozvoj vied, kultúry a vzdelania, teda „sebaspoznávanie sa“, ktoré bolo vôbec prvým nutným krokom na ceste k absolútnej jednote.⁵⁸ Z programu

Moudřejší k národu přijdou / tyť po slovansku jenom psáti, ne polsky budou; / tyť po slovansku jenom čísti, ne rusky budou; / tyť po slovansku jenom hráti, ne česky budou; / tyť po slovansku jen pěti, ne srbsky budou“ Nápis. In KOLLÁR, ref. 32, s. 303.

⁵² *Spisovatelství Slavianske* (Básně Jana Kollára, 1821) „V ohledu, píšete-li Slaviané, věk tento nemějte! / Vás jen čísti třetí věčně potomci budou.“ Nápis. In KOLLÁR, ref. 32; podobne: „– Blaze potom aspoň vnukům naším, blaze i nám aspoň jako nevolným zbořinám osudu a né vlastní vůle.“ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 5. 3. 1820. Fond František Palacký, LA PNP; *Slávy dcera* [1852] II, 185. KOLLÁR, ref. 32, text pozri v ref. 74. Tiež nápis *Povinnost přítomnosti*, ref. 56; *Budoucnost*, ref. 51.

⁵³ Odhady jej úspešného zakončenia sa pohybovali medzi 20 – 100 (200) rokmi. V opačnom vnímaní Jungmann o znovuoživení národa napísal: „Národ dvě ste nebo tři sta let sklíčený za dvacet nebo padesáte let zotaviti se může.“ List Josefa Jungmanna Antonínovi Markovi z 9. 2. 1810 SAK, ref. 29, s. 84, 263.

⁵⁴ Porovnaj KOLLÁR, ref. 4, s. 245, 268, 297, 303, 315.

⁵⁵ KOLLÁR, ref. 4, s. 279, 314; výrazne KOLLÁR, Ján. *O dobrých vlastnostiach národa slovanského*. In KOLLÁR, Ján: *Pamäti z mladších rokov života*. (ed. Rosenbaum, K. a Goláň, K.) Bratislava 1972, s. 226; tiež pozri ref. 45.

⁵⁶ Nápis *Povinnost přítomnosti* (Dobroslav 3, 1822 sv. 1., s. 154; Nitra 1842) „Základy jen pevné my nyní vzdelanosti položme; / nech stěny a střechu sám vnuk si na těchto staví.“ Nápis. In KOLLÁR, ref. 32, s. 304.

⁵⁷ Napr. list Josefa Jungmanna J. Kollárovi z 28. 10. 1820. Fond Ján Kollár, LA PNP; podobne list J. J. Jungmanna J. Kollárovi z 3. 7. 1831, ref. 6.

⁵⁸ Nápis *Možnost* (1826): „Národu jestli nyní nesmíme, to co chceme, býti / aspoň tehdy kolik můžeme, budme tolik!“ Príloha listu J. Kollára Františkovi Palackému z 4. a 21. 10. 1826. In *Listy Jána Kollára*, ref. 41, s. 61; Nápis: *Návěští potomkům* (vyšlo až 1845) „Bratři, nesudte o nás, co a jak jsme psáti my mohli: / nýberž jen co a jak sme směli, sudte o nás.“ Nápis. In KOLLÁR, ref. 32; podobne „...co v Uhřích možno, to dělají Slováci k retování své národnosti... Politických prostrědků Slováci nemají, musejí se nyní jen duchovními bránit.“ KOLLÁR, ref. 6, s. 73; obdobne „Budme celkom tým, čím byť môžeme, pokúsme sa, ukážme cestu potomkom, nechajúc im slobodnú voľbu.“ List P. J. Šafárika Jozefovi Jungmannovi z 27. 2. 1818. In ŠAFÁRIK, Pavol Jozef. *Literatúra, jazyk, spoločnosť*. (ed. Rosenbaum, K.) Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 208; tiež list Jána Kollára Františkovi Palackému z 5. 3. 1820. Fond František Palacký, LA PNP, text pozri v ref. 52.

všeslovanského zjednotenia Slovanov bola preto „literárna“ vzájomnosť jediným bodom, ktorý mohol byť prezentovaný verejne. Snahu o budovanie „vzdelanosti“ medzi Slovanmi Kollár bez ukotvenia v štruktúre štátu vnímal iba ako nutné zlo.⁵⁹

V rozprave *O literárnej vzájomnosti...* venoval celý 3. paragraf ostentatívne dôvodu, že celá myšlienka vzájomnosti „nespočíva v politickom spojení“.⁶⁰ Opätovne zdôrazňoval, že vôbec nevedí, že slovanský národ žije pod viacerými žezlami a je rozdelený do viacerých štátov.⁶¹ Hneď niekoľkokrát deklaroval, že sa krajinské vlády a vládcovia či svetské vrchnosti a zemepáni nemajú čoho obávať, pretože nehrozí ani vzburá, ani zmena hraníc či zmena závislosti poddaného. Problémom nemala byť ani iná národnosť vládcov – je vraj naopak dokonca prínosom.⁶² Zmieril sa so všetkými vládnymi formami, nedotkol sa práv a zákonov cudzích krajín, nechcel rušiť jestvujúci svetový poriadok. Neopomenul vyznamenanie – prsteň venovaný Josefovi Jungmannovi cisárom Ferdinandom.⁶³ Nepožadoval teda nič, okrem uskutočnenia samotnej myšlienky „vzájomnosti“, ktorú majú podporovať samotné vlády (!), ak im záleží na kultúre svojho národa. Na inom mieste však samotný politický dopad presne definuje: po stránke vonkajšej má uplatnenie literárneho spojenia zabrániť túžbe Slovanov po spojení politickom; po vnútornej prestanú sváry a boje medzi samotnými Slovanmi.⁶⁴

Zachovanie starého poriadku i lojalitu k „cudzím“ vládcom Kollár nepopierateľne myslel úprimne, keďže nepredpokladal, že by sa v blízkej dobe mohlo odohrať niečo, čo by situáciu zmenilo. Jasné deklaratívne vyjadrenie malo súčasne vylúčiť všetky podozrenia voči takto koncipovanému slovanskému programu, ktorého otvorenosť mala národnému hnutiu takpovediac rozviazať ruky. Slovania nemali mať (zatiaľ) žiadne požiadavky okrem tých smerujúcich k literárnej jednote, mali sa snažiť zachovať status quo, pritom však v jeho rámci

⁵⁹ Nápís *Daremná práce* (Básň Jana Kollára, 1821) „*Květ v kořen obrácí, z kamene zdí v oblaku zámky: / Kdo vzdelanost žádá národu dřív než obec.*“; podobne s veľkou iróniou nápís *Slovanská svadba* (1821, nepredložený cenzúre) „*Národ jest ženichem; choť obec; věno jest řeči sláva; / my chceme, můž-li být, bez chotě míti věno.*“ Nápisy. In KOLLÁR, ref. 32.

⁶⁰ § 3 Čo nie je vzájomnosť? KOLLÁR, ref. 4, s. 245-248; obdobne dôvodí aj KOLLÁR, ref. 4, s. 274.

⁶¹ Je to vraj lepšie ako germánsky svet a jeho rozdelenie do 38 + 11 ďalších štátov či území oproti tomu Slovania žijú rozdelení „iba“ v piatich štátoch (Rusko, Rakúsko, Prusko, Sasko, Turecko). KOLLÁR, ref. 4, s. 247. Porovnaj pritom vyhlásenie obozretného F. Palackého v *Manifeste slovanského zjazdu k európskym národom*: „...haníme taky a v ošklivosti máme onu politiku, která se opovažuje nakládati se zeměmi jako s hmotou, moci panovnické poddanou, bráti, měniti a deliti je dle libosti a chuti bez ohledu na kmen, jazyk, mravy a náklonnosti národů, nevšímajíce sobě jejich přirozeného spojení, jejich oprávněné samostatnosti.“ PALACKÝ, František. *Z manifestu sjezdu slovanského k národům evropským*. In Pražské noviny č. 3 z 6. 7. 1848. In BENEŠ, K. J. *1848 v projevech současníků*. Praha : Aventinum, 1932, s. 93.

⁶² KOLLÁR, ref. 4, s. 303; porovnaj presne opačný záver šifrovaný v Slávy dcere [1852] II 185, ref. 74.

⁶³ Podrobnosti pozri KOLLÁR, Ján. *O Literárnej vzájomnosti*. (ed. ROSENBAUM, K.) Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1954, s. 191.

⁶⁴ KOLLÁR, ref. 4, s. 302-303.

potichu pracovať na svojom skutočnom zjednotení. S aktívnejšou činnosťou, ktorá zahŕňala aj politické požiadavky, sa malo počkať na masové precitnutie obrovského národa.⁶⁵

Pri pochopení širšieho kontextu a lepšej znalosti Kollárovho diela je tak zrejmé, že nepropagoval špeciálny „kultúrny nacionalizmus“ ako výnimku Gellnerovej definície nacionalizmu, ale že v tomto prípade ide o prezentáciu iba jeho „zverejniteľnej“ časti, súčasne však prvého nevyhnutného štádia, čo bola iba príslovečná „špička ľadovca“.⁶⁶

Hoci sa Kollár všemožne snažil, aby bola otázka všeslovanskej vzájomnosti chápaná iba v literárnej rovine, pre vzdelancov vtedajšej doby nebolo zložité domyslieť si jej smerovanie. Pri rozporuplnosti Kollárovej rozpravy sa dešifrovatelia tohto odkazu vo veľa prípadoch mýlili, no smerovanie odhadli správne. Hoci práve proti obavám zo „strašidla“ panslavizmu bola rozprava pôvodne namierená, Kollárova snaha vyvrátiť takéto názory vychádzala nazmar. Proti nepriateľsky ladeným názorom o panslavizme sa vyslovil opäť veľmi deklaratívne, podobne ako v rozprave *O literárnej vzájomnosti...* aj v diele *Cestopis obsahujúci cestu do horní Italie...* (1842).⁶⁷

Problém však nebol v samotnom zjednotení Slovanov, skôr v skutočnosti, že by politické konotácie tejto skutočnosti narušili starý systém, najmä nadvládu „panských“ národov. Podľa náznakov v dielach a korešpondencii Kollárových vrstovníkov aj jeho samého môžeme načrtnúť „utajenú“ politickú rovinu všeslovanskej ideológie.

Začneme v bode, kde nás zanecháva dovŕšenie programu rozpravy *O literárnej vzájomnosti...* – jednotlivé slovanské národy by intenzívnou literárnou spoluprácou dosiahli vlastne jazykovú jednotu. Vzájomnosť by pozitívne ovplyvnila aj chápanie o jednotnom veľkom národe, ktorý by však ešte žil rozdelený v mnohých štátoch, kde vláda nie je zverená

⁶⁵ Na základe korešpondencie s P. J. Šafárikom je zrejmé že ani hnutie štúrovcov nebolo podľa neho z tohto hľadiska dostatočne početné. Opatrnosť bola vlastná aj P. J. Šafárikovi. Ten hodnotil napr. aj počínanie Matice srbskej ako okaté, hlučné a zbytočne priťahujúce pozornosť – „*vůbec jen potichu kráčetí třeba*“ List P. J. Šafárika J. Kollárovi z 1. 7. 1826. Citované podľa BUTVIN, ref. 3, s. 118.

⁶⁶ Je zrejmé že aj Kollár musel uvažovať úplne rovnako ako štúrovci – „*Sjednocujmež se horlive nyní len literárne, avšak se časem i občansky spojíme.*“ [Listář. Listy od Společnosti psané r. 1836 – 1837, list č. XXVI] Citované podľa BUTVIN, ref. 3, s. 201. Pozri opačné názory: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana. *Slovanské národy a nacionalizmus: úvahy a problémy*. In: Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. (ed. Ivantyšinová, T.) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava 2006, s.3-5, 7; PICHLER, Tibor. *Problém etnickej divergencie vládcov a ovládaných u Jána Kollára*. In: Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. (ed. Ivantyšinová, T.) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava 2006, s. 35-38.

⁶⁷ Svoje náhľady zhrnul pri opise príhody – stretnutia s Edwardom Wiedemannom, redaktorom časopisu *Ausland*, ktorý nevediac, že hovorí priamo s autorom na margo Kollárovej rozpravy *O literárnej vzájomnosti...* povedal, že jej naplnenie by bolo obratom pre Nemcov a že takéto poňatie je iba akousi zásterkou zakryť skutočné zjednotenie, pretože od literárnej vzájomnosti je iba krok k občianskej jednote. KOLLÁR, ref. 6, s. 297. Z vyzradenia slovanských záujmov naopak Kollára kvôli nemeckému vydaniu rozpravy obvinil F. C. Kampelík: „*Vy ste, pane, Švábům vyzradil naši ideu, proto nás dusejí, dřívě to Švaboni nevědeli, Vy ste jim to dal na mísu.*“ List Františka Cyrila Kampelíka Jánovi Kollárovi z 6. 3. 1844. Citované podľa ROSENBAUM, ref. 3, s. 23.

jemu samému. Takto by Slovania dosiahli bod, v ktorom sa nachádzali Nemci už v časoch Kollárovej mladosti.⁶⁸ Vyústenie tohto štádia by bolo nezvratné,⁶⁹ analogicky je ho možné porovnať s ideológiou prezentovanou napr. na slávnostiach na Wartburgu (1817) či v Hambachu (1832), teda snažili by sa o zjednotenie politické⁷⁰ – pod jednou, „národnou“ vládou čiže do jedného štátu, tak ako napovedá dobové presadenie sa väzby národa na „národný“ štát.⁷¹ Je zrejmé, že národ by sa snažil uchopiť moc nad sebou do vlastných rúk, už len kvôli princípu, aby mohol uskutočniť svoju dejinnú úlohu.⁷²

Sám Kollár sa otázky štátu dotkol niekoľkokrát – výklad pojmu štát v rozprave *O literárnej vzájomnosti...* čiastočne koliduje s poňatím národného štátu, je to však zrejme dôsledok už zmienenej demonštrácie lojality trvajúceho mocenskému establišmentu.⁷³ V *Slávy dcere* ale ponúka skutočný „návod“ na vytvorenie národného štátu.⁷⁴

V dielach Jána Kollára, ale aj iných predstaviteľov generácie Všeslávie nájdeme početné odkazy na vymedzenie Všeslávie. Hoci sa týkajú skôr rozsahu osídlenia Slovanov,

⁶⁸ Porovnaj KOLLÁR, ref. 4, s. 247.

⁶⁹ „Dostiť sme už vyhrali, že sama ta myšlienka: Slovanství mezi námi vznikla. Na skutečnosti posavad nic nezáleží. Avšak když se duše po tele rozhostí a Neva sem–rozleje, ani Herman ani Atila nic nevykonají.“ List Jána Kollára Františkovi Palackému z 5. 3. 1820 Fond František Palacký, LA PNP; Nápís Sňatek (okolo 1820, nepredložené cenzúre) „Nikdo svadby také neviděl v světě, jak bude ona: / choť Vltavu kdy Dunaj pojme a Tatru Ural.“ Nápisy. In KOLLÁR, ref. 32.

⁷⁰ „Důvodu vlády hledáš? Kde větší ve světě národ?“ Báseň *Vlastenec* (1820). In KOLLÁR, ref. 72, s. 25. Motív zmeny: „Čas vše mění, i časy, k vítězství on vede pravdu; / Co sto věků bludných hodlalo, zvrtné doba.“ *Slávy dcera*, Predspěv. In KOLLÁR, Jan. *Básně*. (ed. Otruba, M. – Víšková, J.) Praha : Československý spisovatel, 1981, s. 19-24. Porovnaj vystúpenie P. J. Šafárika na Slovanskom zjazde: „Bude-li v nás mravní síla, pronikne-li jedna myšlienka, jedna vůle telu národu našeho, národově celé země ji neodolají. [] „...sila kterouž vesmír na své centrum tlačí, nevyrovná se síle velikého národu, který ku mravnímu povědomí sebe přišel a svého bytí v spravedlivém boji hájí.“ ŠAFÁRIK, P. J. *Z řeči, držené na konci prvního slavného sezení rakouských Slovanů v Praze*. In *Květy* č. 66 z 1. 6. 1848. In BENEŠ, ref. 62, s. 87.

⁷¹ Porovnaj s názorom, kedy národ začína konať politicky: PICHLER, ref. 23, s. 571. Otázka „národného“ štátu nebola počas 19. storočia riešená priamočiaro a v jej ponímaní existuje množstvo rozporov. Pozri prehľad SCHULZE, Hagen. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha : Lidové noviny, 2003, s. 196-230. Spájala sa i s istým synkretizmom s ideami „zemského“ patriotizmu. Napr. Jozef von Sonnenfels v práci *O láske k vlasti* (1771) vyslovil, že človek vo vlastnej krajine, pod vlastnou formou vlády a pod ochranou vlastných zákonov môže žiť lepšie ako v inej krajine. Citované podľa MALOVECKÁ, Milota. *Karol Wagner (1732 - 1790). Historik Spiša a Šariša*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška 2009, s. 76.

⁷² „My dražších pokladů, my vlastní národu práva, / my chceme vlast a obec: tať li žebrati se má?“ [] „Zdaž kovů rovně jiným nenosí by se rámě slavjanské / též necvičilo vlastní kouti si berlu i meč?“ [] „Věčne-li děcko budem? veliký bez národu národ? / Vlastenec an co cikán, an co žid obce nemá?“ [] „...až bych jsem lilium zde měsíce i orly / vetknul, Slávo na tvé týmě, Vyšehradu zed!“ Báseň *Vlastenec* (1820) In KOLLÁR, Ján. *Vlastenec*. (ed. Rosenbaum, K.) Martin : Matica slovenská, 1952, s. 24, 25; podobne báseň *Príchod Slávie*. Obec znamená v tomto kontexte jasne štát. Porovnaj ŠKVARNÁ, ref. 7, s. 47.

⁷³ „Stát je spolok viacerých krajín a rozličných národov pod spoločným vladárom, jeho účelom je ochrana, spravodlivosť a podporovanie kultúry medzi národmi jemu zverenými.“ KOLLÁR, ref. 4, s. 246.

⁷⁴ *Slávy dcera* [1824] II, 79. In KOLLÁR, ref. 70; *Slávy dcera* [1852] II, 185. In KOLLÁR, ref. 32:

„Jestli Slávy rummy ještě vstanou / rukou vaší příští potomci, / věřte zkušenému vědomci, / jehož ústa tu k vám radu vanou: // Zřídte obec, jedním jménem zvanou, / pevnou, ať ji cizí holomci, / svornou, ať ji vlastní lakomci / nezbourají novou zase ranou; // oudy mnohé, hlavu jednu mějte, / vyrostlou však z těla vašeho, / černé s bílým nikdy nemíchejte; // to nás cestou posud vedlo krivou, / vy se chraňte bludu našeho / a vlast stvořte čistou, tervanlivou.“ Porovnaj IVANTYŠYNOVÁ, ref. 23, s. 96; tiež nápisy *Slovanská svadba* a *Daremná práce*, ref. 59.

toto ohraničenie možno vzťahovať aj na hranice mysleného veľkého všeslovanského štátu. Ukrývalo sa často aj za určité alegorické obrazy predovšetkým pohoria, rieky a moria. V tomto symbolickom zmysle môžeme nájsť veľa obrazov spojených práve s rozsiahlym územím slovanského sveta.⁷⁵

Pritom v Kollárovom poňatí chýba akási historická diferenciácia, preto sa tu krížia hneď dve podoby – jedna „reálna“ načrtávajúca slovanské osídlenie v jeho hraniciach v prvej polovici 19. storočia (hoci trochu schematizujúca) a ideálne vymedzenie, ktoré sa odvážne snažilo rekonštruovať historický rozsah osídlenia. Oba obrazy je niekedy u Kollára ťažké odlišiť. V prakticky a náučne podanom spise *Krátičká známost národu Slowanského*⁷⁶ toto územie opisuje takto: „[Slovania] polowic Europy, třetinu Azie, a hodnau část Ameriky zaugmagj.“; identicky sa vyjadruje v *Rozprave o literárnej vzájomnosti...*,⁷⁷ pričom je zrejmé že sa neriadil čisto etnickým princípom (hoci spomína masové osídlenie), ale zahrnul sem aj územia, ktoré patrili k Rusku ako štátnemu celku, napr. Aljašku. Najpodrobnejší popis aj výklad podal P. J. Šafárik v *Slovanskom národopise* (1842) aj s mapou „*Slovanský zeměvid*“.⁷⁸ Vykreslenie veľkosti územia osídleného Slovanmi a jeho grafické znázornenie malo pre príslušníkov slovanských národov silný psychologický zmysel, lebo mohli jasne vidieť veľký rozsah osídlenia Slovanov, čím bol potlačený aj pocit osamotenía.⁷⁹

Druhý obraz, „rekonštrukcia“ rozsahu slovanského sveta sa opieral predovšetkým o historické a jazykovedné konštrukcie (toponymiu a etymológiu). Tu musíme spomenúť raný názor P. J. Šafárika o ešte väčšom priestore, ktorý údajne Slovania obývali v minulosti aj s kritikou tohto tvrdenia podanou Josefom Dobrovským.⁸⁰ Šafárik však aj v neskorších dielach, hlavne v *Slovanských starožitnostiach* nenápadne vyslovoval tézu, že Slovania sú

⁷⁵ Rieky: napr. Predspeg *Slávy dcery* (medzi Labe, Vislu, Dunaj a Balt) Predspeg, *Slávy dcera* [1824] In KOLLÁR, ref. 70, s. 19-24; obdobne Labe, Visla, Volga, Neva, Dunaj – *Slávy dcera* [1824] III, 121. *Tamže*, s. 151. Pohoria: Tatry, Ural. *Slávy dcera* [1824] II, 72. *Tamže*, s. 100. Moria: Baltské more (Vendický záliv). *Slávy dcera* [1852] II, 172. In KOLLÁR, ref. 32, s. 126; II, 173, *Tamže*, s. 126-127. Taktiež otázky 24 a 25 v texte *Krátičká známost národu Slowanského*. In KOLLÁR, Jan. *Čjtanka anebo Kniha k čjtánj pro mládež we sskolách slowanských w městech a w dědinách*. Budín, 1825, s. 207; pozri aj nápis *Sňatek*, ref 69.

⁷⁶ Text bol vydaný ako 15. kapitola *Čítanky*, neskôr aj ako samostatná publikácia. KOLLÁR, ref. 75, s. 202-208, 231

⁷⁷ KOLLÁR, ref. 75, s. 202; pozri aj KOLLÁR, ref. 4, s. 287.

⁷⁸ ŠAFÁRIK, Pawel Jozef. *Slovanský národopis*. Praha : Nákladem vlastním, 1842.

⁷⁹ S otázkou rozlohy bola spojená aj početnosť Slovanov: 60-70 miliónov, čiže jedna desatina ľudstva, hoci Kollár pracoval aj s údajom polovica ľudstva.

⁸⁰ ŠAFÁRIK, Pavel Jozef. *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. (ed. Rosenbaum, K.) Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963, s. 49-50. Dobrovský upozornil na skutočnosť, že Slovania podobne ako iné národy „rástli“ z malého jadra, nie naopak. DOBROVSKÝ, Jozef. *Recenzia na P. J. Šafárik: Dejiny slovanskej reči a literatúry...* In *Tamže*, s. 505.

takmer všade, na územiach, ktoré obývajú „aj“ v 19. st. autochtónni.⁸¹ K tomuto jadrú pristupovali ďalšie teórie: spomínali napr. osídlenie Slovanov v Holandsku, Batávii⁸² (odkiaľ mal pochádzať Samo), či dokonca až v Anglicku⁸³ (z Batávie sa sem mala preplaviť slovanská osada). Reálny podklad mala rekonštrukcia na území Nemecka, podľa historických zmienok aj v Grécku, dokonca na Peloponéze a tiež na území dnešného Turecka.⁸⁴

Zvlášť aktívnym rozširovateľom domnele slovanského územia sa stal práve Kollár. Kým v prípade Nemecka sa jeho úvahy opierali o historické zmienky a až v druhom rade o etymologické výklady miestopisu, v prípade Itálie aj Švajčiarska⁸⁵ tomu bolo skôr naopak, hoci tieto tvrdenia podporovali domnele slovanské pamiatky. Kollár ku kryštalizačnému územiu Slovanov pripojil najprv severné Taliansko⁸⁶ a neskôr celé jeho územie.⁸⁷ Kým na území severného Talianska ide „iba“ o Kollárov omyl, keďže pripísal slavinitu Etruskom a Umbrom, na ďalšom území Talianska išlo iba o mytologicko-etymologickú konštrukciu bez relevancie reality.

Problematickou je aj rekonštrukcia štátoprávneho usporiadania, teda hlavne spôsobu vlády, správy na tomto území a jej charakter. Kollár pri svojom konzervativizme neprekročil víziu feudálneho usporiadania, hoci tvrdil, že vláda má slúžiť ľuďom, nie naopak.⁸⁸ Vláda teda mala byť humánna, čo by spĺňal slovanský model, vládcovia mali pochádzať z tela národa.⁸⁹ Hoci bol feudalizmus považovaný za „vynález“ a danajský dar Germánov, toto zriadenie, pravda v „demokratickej“ podobe bolo rovnako vlastné aj Slovanom.⁹⁰ Kollárovo

⁸¹ PODOLAN, Peter. *Aspekty slovenskej historiografie generácie Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika*. In Forum historiae [online], 2007, roč. 1, č. 1, s. 11. Dostupné na internete: <http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2007/texty_1_2007/Podolan.pdf>

⁸² Hrob J. A. Komenského leží v slovanskej zemi. „Slavy zde času oddáleném/ domovali pode Venetů / belgických a armorických jménem.“ *Slávy dcera* [1852] II, 218. In KOLLÁR, ref. 32, s. 149. Tiež ŠAFÁŘÍK, Pavel Jozef: *Slovanské starožitnosti*. (ed. Jireček, J.) Praha, 1863, zv. II., s. 435,439. Túto tézu prevzal Šafárik z diel Františka Palackého.

⁸³ ŠAFÁŘÍK, ref. 82, s. 593. Malo to dokazovať pochovávanie v mohylách, slovanský zvyk.

⁸⁴ Tu išlo jednak o zmienky o slovanskom tlaku a sťahovaní na južný Balkán, jednak o realitu Byzantskej ríše.

⁸⁵ V hornej Itálii, v Benátsku i Lombardsku, ale i v Helvétsku, Tyrolsku, v časti Bavorska, v Retii a v Noriku mali žiť pôvodne „Vendoslávové“.

⁸⁶ „...až ve Fusině vystoupivše na břeh pozdravili jsme teprv vlašskou půdu a takřečenou Italii.“ KOLLÁR, ref. 6, s. 234.

⁸⁷ KOLLÁR, Jan: *Staroitalia slavjanská aneb objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví, zvláště v řeči a literatuře nejdávnejších vlašských a sousedních kmenů, ze kterých je zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli*. Vídeň 1853, s. IX.

⁸⁸ „Lid-li vám čili vy, knížata, dána lidu?“ *Báseň Vlastenec* (1820) KOLLÁR, ref. 100, s. 24. Podobne konzervatívny náhľad, aj keď v inom kontexte môžeme vidieť i v nesúhlase F. Palackého so všeobecným hlasovacím právom (apríl 1848), čo odôvodňoval skutočnosťou že ľudové vrstvy sú pod vplyvom zlovoľných ľudí. POLIŠENSKÝ, ref. 24, s. 134.

⁸⁹ *Slávy dcera* [1824] II, 79. In KOLLÁR, ref. 70; *Slávy dcera* [1852] II, 185. In KOLLÁR, ref. 32: „...hlavu jednu mějte, / vyrostlou však z těla vašeho, / černé s bílým nikdy nemíchejte;“ Tento postulát sa úplne vylučuje s lojalitou k habsburskému panovníkovi v rozprave *O literárnej vzájomnosti...*, ref. 62.

⁹⁰ „Správa obecních věcí se nalezala v rukou národu samého: čelední otcové vládli neobmezeně rodinami svými, vybírání a zřízení od nich na národních sněmeh čili sjezdech starší, vévodové, kneží, pozdeji pod rozličnými

dobré vzťahy s lepšou spoločnosťou sa prejavili aj v istom kladnom prístupe predovšetkým k šľachte slovanského pôvodu.⁹¹

Šľachta zvlášť pre slovenské hnutie znamenala istý identifikačný problém, keďže kvôli viazanosti k štátnemu celku vystupovala ako uhorská a tohto priradenia sa nemohla vzdať – tvorila tak de facto ako vrstva jeden celok aj so šľachtou iného etnického pôvodu.⁹² Pod tlakom maďarskej výlučnosti a určite aj istého oportunistu sa vo väčšine prípadov stotožňovala s maďarským národným hnutím a strácala tak pre slovenské národné hnutie význam.⁹³

Kollár menuje osobnosti šľachtického pôvodu vo svojich rôznych prácach. V *Krátké známosti národu Slowanského* šľachtici vystupujú medzi významnými osobnosťami, Kollár tu rekapituluje aj súdobé „slovanské“ šľachtické rody.⁹⁴ V *Slávy dcere* okrem rozvinutia životných príbehov dávnych slovanských šľachticov, dokonca uvažuje o opätovnom poslovančení potomkov kniežat'a/kráľa Přibyslava, ktorí by vraj boli dobrými vládcami.⁹⁵ Môžeme tak usudzovať, že v Kollárových predstavách o Vseslávii mala byť politická moc zverená práve šľachte so slovanským pôvodom a národným zmýšľaním, teda slovanskej šľachte pri akomsi obnovení prastarého slovanského demokratického modelu.⁹⁶ To znamená, že Kollár z hľadiska štátnej formy počítal s určitým druhom monarchie.

jinými jmény jako lechův, pánův, vladýk, županův, bojarův, knížat, atd. vyznačení, spravovali věci domácí i obecné, náboženství, řád, právo, soudy, kupectví a obchod, válčení i míření se s cizími.“ ŠAFAŘÍK, Pavel Jozef: *Slovanské starožnosti*. (ed. Jireček, J.) Praha, 1862, zv. I., s. 586, porovnaj s. 91. Tento obraz bol načrtnutý na základe historických záznamov – napr. Prokopius, [Pseudo]Maurikios a i.

⁹¹ Získanie šľachtických kruhov bolo dôležité pre všetky národné hnutia, nakoľko práve šľachta stále držala v rukách politickú moc. Pozri snahu Istvána Horváta i J. Kollára osloviť aristokratické kruhy. KISS SZEMÁN, Róbert. *Dejinnosť a kreácia – paralely v historickej tvorbe a svetonázore Jána Kollára a Istvána Horváta*. In Slovenská literatúra 18. a 19. storočia. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2007, s. 107-109.

⁹² HROCH, ref. 21, s. 54, 57, 299; BUTVIN, ref. 3, s. 23.

⁹³ Nápis *Zvelebování národů* (1821, nepredložené cenzúre) „Nač my, prosím, našemu šlechtictvu křivdu činíme? / Sice národ nic, dbá ale více na rod.“ Pozri aj PODOLAN, ref. 37, s. 241.

⁹⁴ Otázky 26 a 27 a hlavne posledná otázka 28: „Kněžata a slawnějšj familie slowanského národu nynj žigjé. / 1. W Meklenburku: Welikowýwodowé Giřj a Fridrich-František, potomkové Přibyslawowi. / 2. W Čechách: Lobkowic, Kynský a ginj. / 3. W Serbsku: Miloš Obrenovič / 4. W Polsku Čartoryský, Gablonowský, Lubomirský, Radziwil, Sulkowski. / 5. W Rusku: Alexander Paulowič cýsař, a geho bratři: Constantin, Nicolaus, Michael; potom Kněžata Golizin, Lapuchin, Labanow-Rostovsky, Dolgoruky, Kutusow, Gorčakow, Šichmatow, Salikow, Šachovszkoi, a mnozj ginj.“ KOLLÁR, ref. 75, s. 207-208.

⁹⁵ *Slávy dcera* [1852] II, 200 a 201. In KOLLÁR, ref. 32. Aj v Predspeve sa pýta: „Kde jsou národové ti, jejich kde knížata, města?“ Spomína niekoľkých slovanských vládcov – bojovníkov: „Již jich více není! ... A vnuka krev ležak tam hnije, tam se mění.“ *Slávy dcera*, Predspev KOLLÁR, ref. 70.

⁹⁶ Porovnaj odlišnú koncepciu (demokracia) u Michaila Bakunina, ktorý bol za absolútnu rovnosť: „Šlechta učenyh a umělců, starší sestra v národě musí splynout s massami lidu...“, čo sa týkalo aj skutočnej šľachty. BAKUNIN, Michail. *Zásady slovanského spolku. a Vnitřní zřízení národů slovanských*. In Včela, č. 75 z 16. 9. 1848. In BENEŠ, ref. 62, s. 118; či mladého Vojtu Náprstka (republika) [Denníky Vojtu Náprstka] POLIŠENSKÝ, ref. 24, s. 196, 211.

S národným zjednotením a všeslovanskou unifikáciou mal vzniknúť početný národ, obývajúci obrovské územie zahrnuté do jeho vlastného štátu. Z množstva bezvýznamných národíkov roztrúsených v mnohých štátoch sa mal vytvoriť pevný zväzok – skutočný hegemon v európskom či svetovom meradle.⁹⁷ Takto veľký národ mal získať aj zodpovedajúci úsek moci, nielen pre vlastnú konsolidáciu, ale podľa Kollára mal priamo ovládať celé ľudstvo. Kollárov prístup takto pregnantne nikdy nebol vyjadrený, naopak staval sa proti každému náznaku národnej netolerancie, ale ide o jeden z výkladov pri aplikácii Kollárovej tézy o presadení slovanskej ideológie humanity ako celosvetovej ideológie. Tá načrtáva slovanskú dominanciu minimálne v duchovnej sfére.⁹⁸ V týchto intenciách musíme uvažovať i o prípadnej vojenskej expanzii a použití sily, pravda iba pre „dobrú vec“ a splnenie civilizačnej úlohy napr. voči kultúrne primitívnym Maďarom a Nemcom resp. iným humánne zaostalým národom. Napokon aj obraz Slovanov ako mierumilovných roľníkov v historiografickom spracovaní takéto myšlienky obsahoval – P. J. Šafárik ospravedlňuje rozširovanie slovanského osídlenia dokonca za použitia zbraní (!) práve civilizačnou úlohou, či roľníckou „mániou“ – „...stalo se to jediné proto, aby opanovali polopustou zemi, a zaujavše ji, obrátili zarostené nivy její v ourodné pole.“⁹⁹

Otázny je spôsob, akým by došlo k nastoleniu slovanského superštátu. Zdá sa, že jediné riešenie ponúkala revolúcia. V skorých Kollárových náhľadoch oscilovali radikálne názory na revolučné vystúpenie,¹⁰⁰ neskôr u neho podobné úvahy nebadat'.¹⁰¹ V rozprave *O literárnej vzájomnosti...* revolúciu doslova odmieta, keďže prináša iba neporiadok a bolesť, už kvôli vyššie zmienenej ostentatívnej polohe však toto Kollárovo tvrdenie musíme vnímať opatrne.¹⁰² Negatívny výsledok revolúcie totiž Kollár vnímal pri jej predčasnom vypuknutí,

⁹⁷ Pozri *Slávy dcera* [1852], znelky II, 269, 270: „...a váš národ pervý bude v krátce.“; tiež III, 282. V súvislosti so sochou zloženou zo slovanských národov – „...před tou modlou klekati by mohla / celá Europa, anť oblaků / vyšší, krokem svým by zemi pohla.“ In KOLLÁR, ref. 32.

⁹⁸ *Slávy dcera* [1852] III, 385. In KOLLÁR, ref. 32. „Co z nás Slavů bude o sto roků? / Cože bude z celé Europy? / Slavský život, na vzor potopy, / rozšíří svých všudy meze kroků; // a ta, kterou měli za otroků / jen řeč křivé Nemců pochopy, / ozývati se má pod stropy / paláců i v ustech samých soků: // Vědy slavským potekou těž žlabem, / kroj, zvyk i zpěv lidu našeho / bude modným nad Seinou i Labem; // o, kž i já raděj v tu jsem dobu / narodil se panství slavského, / aneb potom vstanu jestě z hrobu!“; pozri aj ref. 70.

⁹⁹ ŠAFÁŘIK, ref. 90, s. 584.

¹⁰⁰ Celkové vyznenie básne *Vlastenec*: „Nic tu chabé lkání, nic řeč neprospěje prázdna, / národu jen zmužilé srdce pomůže a čin.“ [] „Pryč tedy křik, meč sem do pravé, do levé mi korouhev / dejte novou, ať těž umřu za národ a vlast.“ [] „...poslušnost! Ej co ta? jen mrzký plášť zženštilosti vaší.“ [] Ó, kž se v storukého celý Briaréa obrátím, / kž mi deset z každé vykvete pěsti mečův!“ In KOLLÁR, ref. 72, s. 23, 25.

¹⁰¹ Výnimkou by mohla byť báseň *Kde as' vstane* (18. 9. 1839) „Kde as' vstane den ten slavný? / Či z panského Uralu? / Či-li z pevných Krákonosů? / Či ze Tater zlatoplých? / Aneb z Visly krvavé? / Nezávidte bratr bratru, / kterémuž z nás milostivě / čest tu k přechodu dopřeje / božská máti Slávie.“ Nápis. In KOLLÁR, ref. 32; či vyznenie znelky o prebudení slovanskej Nemesis. *Slávy dcera* [1852] II, 198. In *Tamže*.

¹⁰² KOLLÁR, ref. 4, s. 245.

nie v prípade, keby povstal odrazu celý už zjednotený slovanský národ. Než malo dôjsť k tomuto okamihu, teda jedinému správne načasovaniu s úspešným koncom, mali sa Slovania zatiaľ radikalizmu skôr vyhnúť, aby nerušene pokračovali v zjednocovaní.

Pozoruhodné sú z tohto hľadiska revolúcie v roku 1830 a 1848. Kým v prvom prípade sa udalosti vyslovene nášho územia nedotkli a českí a slovenskí predstavitelia národného hnutia boli väčšinou iba ich pozorovateľmi, v prípade revolúcie „meruôsmych rokov“ boli priamo v centre diania. Hoci aj predstavitelia generácie Všeslávie uvítali myšlienky revolúcie 1848 a azda dúfali aj v urýchlenie svojho programu, čoskoro sa ukázalo, že akékoľvek nadšenie pre rýchlu národnú slovanskú unifikáciu je v danom stave márne. Revolúcia z tohto hľadiska zastihla nositeľov všeslovanskej ideológie nepripravených.¹⁰³

P. J. Šafárik prekvapil veľmi sugestívnym prejavom na Slovanskom zjazde v Prahe, keďže úprimne veril, že dlho očakávaná zmena je na dosah.¹⁰⁴ Na prvý pohľad sa Kollár naopak veľmi exponovane zapojil do „maďarskej“ revolúcie. Je však zrejmé že tieto skutky neodrážali skutočné Kollárovo presvedčenie, ale naopak boli vynútené hrozbou násilia a otáznikom nad osudom jeho rodiny. V dištancovaní sa od akcií slovenských dobrovoľníkov vidieť aj osobné rozpory so štúrovcami, ktoré gradovali od slovenskej jazykovej odluky. Môžeme tiež uvažovať ako Kollár vnímal zapojenie sa ľudových más do revolučného vystúpenia.

Revolučné myšlienky jari 1848 najskôr privítal, čo dokazuje aj marcové číslo novín *Pester Lloyd*. Sympatie vyjadril aj v kázni z 21. mája 1848.¹⁰⁵ Už čoskoro sa však musel dištancovať od údajnej protimaďarskej revolučnej činnosti – najprv v novinách *Pesti Hírlap* zo 24. mája a neskôr aj vyhlásením, kde odsúdil revolučnú výpravu pod vedením J. M. Hurbana, vydaným v novinách *Pester Zeitung* z 30. septembra a tiež 5. októbra v *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*. Zúčastnil sa aj stavania barikád v Pešti proti postupujúcej armáde Jelačiča, nosil kokardu v maďarských národných farbách.¹⁰⁶ Napriek tomu ho neminula „mačacina“, ktorá ho zrejme bezprostredne odradila od návštevy Slovanského zjazdu v Prahe.¹⁰⁷ Kollár chcel rýchlo opustiť Pešť, požiadal o rakúsky pas, ale bol zatknutý a väznený až kým ho neoslobodili 5. januára 1849 vojaci generála Windischgrätza.

¹⁰³ Porovnaj náhľady J. V. Friča: [La Bohême historique, pittoresque et littéraire. Ed. Joseph Fricz et Louis Leger, Paris 1867.] POLIŠENSKÝ, ref. 24, s. 13.

¹⁰⁴ Otvorené vyjadrenie neskôr pri reálnych podmienkach pravdepodobne oľutoval a obavy z perzekúcie ho pravdepodobne viedli k prvému „páleniu“ kompromitujúcej (?) osobnej korešpondencie.

¹⁰⁵ FABINY, Tibor. *Peštianske roky Jána Kollára*. In *Biografické štúdie*, 2008, 33, s. 138-139.

¹⁰⁶ *Tamže*, s. 139.

¹⁰⁷ Odpis listu Jána Kollára Jánovi Seberínimu z 12. 5. 1848. Fond Jan Kollár, LA PNP.

Niekoľko málo zmienok pripomína, že Kollára mimoriadne udalosti donútili k istému prehodnoteniu vzťahu k štúrovcom a to i napriek jeho nasledujúcej činnosti, ktorá sa s ich snahami opäť čiastočne rozchádzala. Z *Vlastného životopisu* Jána Francisciho sa dozvedáme, že sa Kollár rozlúčil s oslobodenými väzňami odchádzajúcimi k hurbanovským vojskám slovami: „*No, len chod'te s Bohom a robte či dobre či zle, len nech vedia, že Slováci žijú.*“¹⁰⁸

Panovník sa postupne, tak ako utužoval moc, snažil zabezpečiť, aby nedošlo k podobnej revolučnej situácii. Zvlášť pre Uhorsko to znamenalo paradoxný výsledok. Na jednej strane totiž z úradov a verejných postov najskôr odstránili osoby kompromitované účasťou v maďarskej revolúcii – aj preto, že vo vzťahu k panovníkovi porušili určitú tradíciu. Na druhej strane účastníci slovenských dobrovoľníckych výprav boli už krátko po revolúcii z miest v správe najmä územia Slovenska postupne odvolaní tiež a upadli do nemilosti. Aj slovenská účasť v revolúcii, hoci na strane víťazov totiž v zásade znamenala rozklad tradície – vzoprenie sa „legitímnej“ vláde Uhorska, pridať aj charakter vystúpenia, ktoré pripomínalo roľnícke povstanie.

S výnimkou pražského povstania pritom bránili moc panovníka predovšetkým slovanské zbory – od armády Jelačiča po dobrovoľnícke jednotky Slovákov a radikálnych Čechov, aj keď všade treba vidieť vlastné záujmy.¹⁰⁹ Zdá sa, že imidžu Slovanov v monarchii uškodili iné faktory – uvažovať môžeme nad z hľadiska vládnych kruhov negatívnym vyznením pražského povstania¹¹⁰ a v širších súvislostiach aj vo vnímaní „bratskej“ pomoci Rusov. František Jozef si čoskoro musel uvedomiť, že revolúciu zvládol iba vďaka ruskej intervencii, čo bolo s poslednými skúsenosťami z napoleonských vojen povážlivé.¹¹¹ Rusi však v tomto momente iba plnili záväzky Svätej aliance, na rozširovanie sféry vplyvu v tomto okamihu nemysleli a k národným hnutiam Slovanov v habsburskej monarchii by z hľadiska narušenia doterajšieho systému ani nemohli mať pozitívny vzťah.

Keďže sa predstavitelia štúrovského hnutia u panovníka nevyhnutne zdiskreditovali, bolo ich treba nahradiť, pretože práve s ohľadom na slovanskú kartu bolo treba Slovanom

¹⁰⁸ Citované podľa MRÁZ, ref. 32, s. 34.

¹⁰⁹ Kollár napokon dokázal argumentovať aj lojalitou panovníkovi počas revolúcie, pretože sa na „vzburách“ nezúčastnil, naopak pomáhal pri ich potlačení. *Tamže*, s. 36.

¹¹⁰ Porovnaj POLIŠENSKÝ, ref. 24, s. 10, 190, 192; pozri ref. 24.

¹¹¹ Cár Alexander I. chcel počas napoleonských vojen potrebať habsburskú monarchiu zorganizovaním rozsiahleho povstania Slovanov na Balkáne. ŠVANKMAJER, Milan: *Čechy na sklonku napoleonských válek*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 160.

venovať pozornosť.¹¹² Ak pominieme protištúrovskú opozíciu u Slovákov, ktorá sa stotožňovala skôr s maďarskou ideológiou, vhodnými kandidátmi na reprezentáciu Slovákov sa stali tie osoby slovenského hnutia, ktoré sa v revolúcii neangažovali. V tejto situácii bol iba prirodzeným výber Kollára. Napomohlo tomu práve konzervatívne správanie, kontakty so šľachtickými kruhmi či lepšou spoločnosťou, ale i obratné zastieranie skutočných zámerov politického smerovania – myšlienky Všeslávie. Zavážilo i vyjadrovanie lojality panovníkovi. V konečnom dôsledku mu pomohli aj jeho nepriatelia, keďže ho prinútili vystúpiť proti dobrovoľníckej výprave, v Pešti ho tyranizovali ako náčelníka Slovákov a dokonca ho väznili.

Jeho meno a práce neboli ani vo Viedni neznáme, čomu sa sám divil.¹¹³ Úlohu tu nezohrali ani tak umelecké či vedecké kvality Kollára (hoci sa nevymykal z dobovej úrovne vedy), ale politický postoj. Ak pominieme vplyv Kollárovej ideológie na formovanie aj politických názorov u mladších generácií Slovákov, bolo toto obdobie dobou, kedy mal Kollár najlepšie možnosti ovplyvniť politiku monarchie a postoja k Uhorsku v rámci jeho celoživotného diela i spomedzi všetkých slovenských osobností. Kollára však táto úloha v istom zmysle zväzovala – predovšetkým nemohol (či skutočne nechcel?) vyjadriť určité zmierenie so štúrovcami, hoci tu bolo stále otvorených veľa osobných sporov.

Za povolaním Kollára do funkcie poradcu či dôverníka ministerstva treba vidieť snahu predovšetkým Josefa Alexandra Helferta ako podsekretára pre problematiku školstva ministra vnútra a „školstva“ Františka Stadiona, možný bol však vplyv ďalších osobností ako napr. Lev Thun.

Kollár unikol z Pešti a presunul sa do Viedne. Ešte 15. marca 1849 bol v Pešti, no už 18. marca pricestoval do Viedne.¹¹⁴ Priaznivcami Kollára bol okrem Helferta aj Stadion a aj Alexander Bach.¹¹⁵ O priazni samotného panovníka potom svedčí aj udelenie rytierskeho titulu. Ďalej Kollár získal čestný doktorát na pražskej univerzite.¹¹⁶ Okrem funkcie vládneho poradcu bol Kollár odmenený aj postom mimoriadneho profesora archeológie na viedenskej univerzite. Helfert 11. apríla 1849 požiadal Kollára o vypracovanie životopisu a bibliografického zoznamu pre účely menovania.¹¹⁷ Tento návrh predložil minister Thienfeld

¹¹² Porovnaj KARÁSEK, ref. 2, s. V. Zo strany kruhov z okolia panovníka bola ponuka zamestnania podľa niektorých názorov, s ktorými nemôžeme súhlasiť, údajne motivovaná snahou odstrániť Kollára z verejného života. FABINY, ref. 105, s. 140.

¹¹³ Prehľad pozri v MARINELLI-KÖNIG, Gertraud. *Ján Kollár aus Wiener Sicht*. In *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť*. Genéza nacionalizmu v strednej Európe. (ed. T. Ivantyšinová) [Slovanské štúdie, zvl. č. 4] Bratislava : Stimulus, 2006, s. 150 – 160; KARÁSEK, ref. 2, s. VI.

¹¹⁴ KARÁSEK, Jozef. *Jan Kollár ve Vídni 1849 – 1852*. In *Jan Kollár 1793 – 1852*. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ (ed. Pastrnek, F.), Vídeň, 1893, s. 62.

¹¹⁵ Práve jemu a panovníkovi venoval Kollár svoje posledné vydané dielo – *Staroitaliu slavjansku...*

¹¹⁶ FABINY, ref. 106, s. 141; KARÁSEK, ref. 114, s. 70.

¹¹⁷ KARÁSEK, ref. 2, s. XVI.

na podnet Stadiona v mene rakúskej vlády 15. apríla 1849 cisárovi a 29. apríla bol Ján Kollár oficiálne menovaný profesorom.

Kollár túto priazeň pre Slovákov využil v maximálnej možnej miere, pravda podľa vlastných kritérií. Ako spisovný jazyk na Slovensku presadil s pomocou ministra vnútra A. Bacha 21. decembra 1849 tzv. staroslovenčinu čiže ním presadzovanú „českoslovenčinu“. Do vládnych *Slovenských novín* odporučil ako redaktora Daniela Licharda aj Jonáša Záborského, snažil sa riešiť i situáciu na bratislavskom lýceu a nájsť náhradu za profesora Juraja Palkoviča.

V čase plodnom na návrhy riešenia slovenskej otázky a aj územného vyčlenenia prispel svojimi príspevkami.¹¹⁸ V rámci poverenia vypracoval pre vládu 4 „dobrovzdania“, kde sa venoval otázkam rovnoprávnosti Slovákov a Maďarov v Uhorsku, organizácii uhorskej evanjelickej cirkvi, ohraničeniu územia Slovenska a vypracovaniu jeho rozdelenia na kraje a okresy a konečne štruktúre a organizácii slovenského školstva.¹¹⁹ Požiadavku územno-politického vyčlenenia načrtol aj v Promemorii vládnych dôverníkov v septembri 1849.¹²⁰ Formálne malo byť územie Slovenska vyčlenené ako veľkokniežactvo.¹²¹

Napriek dosiahnutým úspechom môžeme u Kollára v posledných rokoch jeho života pozorovať istý útlm záujmu o politické otázky – iste, nateraz bol spojený s vládou aj zamestnaním, čím bola zviazaná aj jeho lojalita. Stojí za úvahu, ako situáciu po revolúcii vnímal osobne. Faktom je, že sa ponoril do hlbín slávnej minulosti Slovanov až do takej miery, že to môžeme nazvať únikom z reality okolitého sveta a venoval sa predovšetkým prednášaniam a skúmaniam slovanských „starožitností“. Takáto bola bodka za jeho celkovou činnosťou.

Kollárova všeslovanská koncepcia mala hneď niekoľko nedostatkov. Počítala so zachovaním podmienok vlastných 30-tym rokom 19. storočia asi sto rokov, v konečnom dôsledku nedokázala prekonať tendencie k ďalšiemu deleniu (hoci kritizovala partikularizmus), nepočítala so zásadnou zmenou mocenského systému, iba s jeho úpravami a nacionalizáciou. V jej osude zohral určite svoju úlohu i aspekt neúplného a nejasného

¹¹⁸ Podrobnejší prehľad pozri IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana: *Predstavy Slovákov o ich mieste v strednej Európe: od „Karpatslávie“ ku korunnej krajine „Slovensko“*. In *Hľadanie novej podoby strednej Európy*. Fenomén integrácie a dezintegrácie od osvietenstva po 1. svetovú vojnu. (ed. Sládek, K. – Škvarna, D.) Bratislava 2005, s. 161 – 172.

¹¹⁹ Z nich sa zachovali dve: o cirkvi a o školstve. Obe vyšli v edícii J. Karáska. Obsah dobrovzdania s vymedzením územia Slovenska a jeho vnútornej organizácie je možné odvodiť z popisu cirkevnej štruktúry. KARÁSEK, ref. 2.

¹²⁰ ŠKVARNA, ref. 7, s. 47.

¹²¹ KARÁSEK, ref. 2, s. VI-VII; IVANTYŠYNOVÁ, ref. 118, s. 169.

formulovaného programu. Tiež samotný časový rámec, ktorý vlastne presahoval život priemerného človeka, bol veľkou slabinou. Program Všeslávie rovnako existoval iba v myšliach niekoľkých ľudí, vo svojej oklieštenej „literárnej“ forme nemal význam pre akútne požiadavky politického charakteru. Vo verejnej forme mu chýbal pevne stanovený harmonogram, ktorý by bolo možné naplňať a aj preto nemohol účinne súperiť s inými koncepciami usporiadania.

Aj medzi niektorými osobnosťami, ktoré sa predtým prikláňali k všeslovanskej myšlienke, sa začala presadzovať koncepcia austroslavizmu, ktorý mal predstavovať akúsi okresanú verziu všeslovanskej koncepcie – spojenie (spoluprácu) Slovanov iba v hraniciach habsburskej monarchie. Hoci sa mohlo zdať, že takýto plán je reálnejší a napokon ho bolo možné integrovať aj do širšej všeslovanskej koncepcie, jeho realizácia by zrejme bola narazila zo strany vládnucej štruktúry v monarchii na takmer rovnaké prekážky ako prezentovanie ideí panslavizmu, keďže aj tento plán narúšal doterajší stav, hoci zo slovanskej integrácie vynechával podstatnú časť slovanského sveta, najmä obávaných Rusov. Na druhej strane austroslavizmus ponúkal skutočný program s možnosťami prezentácie, kým tomu hmlisté idey všeslovanského naďalej budili skôr obavy.

U Kollára nájdeme aj myšlienky, ktoré smerovali k zrovnoprávneniu Slovanov a Maďarov v Uhorsku. Disproporciu zrejme treba chápať tak, že počas dlhotrvajúceho procesu znovuzjednotenia Slovanov mali Kollárove aktivity smerujúce k zastaveniu potláčania Slovanov v Uhorsku riešiť akútne problémy – teda zachovať pomer síl, ktorý by bolo potom prirodzené spojenie Slovanov definitívne zvrátilo.

Kým u Kollára je možné vidieť, že zlé skúsenosti a tlak dobovej situácie u neho spôsobili určitý útlm prezentácie radikálnych názorov a skôr presadenie sa opatrného prezentovania s cieľom nedráždiť, u štúrovcov sa spolu s mladíckym zápalom naopak prejavil aj vplyv určitej voľnejšej atmosféry za vlády Ferdinanda, rovnako ako stupňovanie ideového kvasu od revolučnej vlny v 30-tych rokoch až do roku 1848. Tento silný prúd však rovnako pocítili aj príslušníci generácie Všeslávie a niektoré z postojov boli identické.

V období formovania sa svetonázoru generácie Všeslávie bol počet slovanských „obrodencov“ nielen v Uhorsku nízky a je pravdou, že zostával ohraničený práve „stavovsky“ – inteligenciou. Silný pocit osamotenía, vnímanie počtom stále úzkej platformy národného hnutia, bezmocnosť v porovnaní s mocou určujúcou zákony cielene pomadžarčujúcimi slovenskú spoločnosť, odcudzovanie sa šľachty slovanského (slovenského) pôvodu, teda ďalšie zužovanie sa národnej platformy u osobností generácie Všeslávie vytvorilo hlboko zakorenenú nedôveru vo vlastné sily, čo platilo najmä pre počtom slabú základňu Slovákov.

Nedocenili preto istú zmenu situácie, ktorá nastala s etablovaním sa generácie štúrovcov.¹²² Práve tu treba okrem ďalších generačných rozdielov a určitej pýchy už etablovaných národovcov hľadať jeden z kľúčových momentov, prečo sa už „vlastná“ činnosť štúrovcov nestretla s celkom pozitívnym ohlasom u stále aktívnej a vplyvnej generácie Všeslávie.

Jej príslušníci sa snažili viesť dlhodobý projekt a so slovanským zjednotením spájali množstvo očakávaní. Chceli do masívneho bloku slovanstva vkladať jednotlivé kamene slovanských kmeňov. Táto koncepcia ich mala ochrániť pred zlovestnými účinkami korózie či erózie, ktorú predstavovala činnosť iných národných hnutí ale i unifikáčna vládna politika, v Uhorsku predovšetkým podporovaná maďarizácia.

Koncepciu štúrovcov tiež nie je možné generalizovať – stavala sa voči všeslovanskej koncepcii negatívne iba v niektorých, hoci kritických ohľadoch.¹²³ Predovšetkým odmietala koncepciu Kollárovho dočasného československého subbloku, do všeslovanského celku chcela vstúpiť ako samostatný prvok. Ten mal negatívnym vplyvom v Uhorsku odolávať aj bez cudzej pomoci. Odlišnosť koncepcie vynikla aj pri skutočnosti, že definovanie Slovákov ako samostatného kmeňa a neskôr národa nerúcalo hranice, nespájalo sa politicky s inými Slovanmi, „strašidelnými“ Rusmi a je možné že tento prístup sa vyvinul z jednoduchej snahy obísť hmlisté ciele všeslovanskej koncepcie, sústrediť sa na aktuálne problémy Slovákov v Uhorsku a s veľkou dávkou sebavedomia sa postaviť v uhorskej nacionálnej aréne protivníkom priamo.

Predstava slovanského holuba na streche bola vymenená za predstavu slovenského vrabca v hrsti – prísľub vzdialenej veľkej budúcnosti Slovanov za možnosť okamžitej zmeny pomerov, skromnejších požiadaviek; bola načrtnutá platforma, ktorú bolo možné úplne legálne prezentovať. Náležite ocenené súpermi slovenského národného hnutia však neboli ani tieto plány. Isté je však, že ohraničenie oberalo Slovanov o sily ich celku a pri doktríne vládnuccich národov nebolo bez zásahu zvonka možné ani tieto pomerne skromné kroky vedúce iba k rovnoprávnosti uskutočniť. Napokon aj Slovákov čakala ešte dlhá cesta k národnej samostatnosti.

¹²² Aj Štúr hovorí o veselších časoch v porovnaní so smutnými okolnosťami Slovanstva za čias Kollára. ŠTÚR, Ludevít. *Nárečja slovenskuo alebo potreba pisaňja v tomto nárečí*. Prešporok : v tlačiarni K. F. Wiganda, 1846, s. 17-18.

¹²³ Napr. porovnaj Štúrova iba o niečo politickejšiu víziu slovanskej vzájomnosti v článku: ŠTÚR, Ludevít. *Pohled na hýbání západních a jižních Slovanů*. In *Národní noviny* č. 23 z 2. 5. 1848. In BENEŠ, ref. 62, s. 74-76; tiež ŠTÚR, ref. 122, s. 24, 26, 51, 79. Porovnaj aj BUTVIN, ref. 3, s. 284.

The Political Aspects of the Activity of Ján Kollár

This fundamental study focuses on the political aspects of the activity of Ján Kollár (1793 – 1852). It summarizes definitions of the notion „politics“ and its relationship towards Kollár’s scheme of the Slavic literary or language unification. In the next step of his vision unification of the all Slavic branches (tribes) into one single nation should follow. This ought to be manifested in the formation of the immense state of the all Slavic people on the territory spanning from Alaska to Germany and from Novaya Zemlya to the Balkan Peninsula. Kollár counted on the national Slavic government and on the participation of the originally Slavic aristocracy in it, the state form was supposed to be some kind of monarchy. Special Slavic feudalism opposite to its German pendant should be founded on the principles of the ancient Slavic democracy and new model of humanity. Such programme could not be and was not freely presented. Its reception was necessary to search for in the big number of the fragments in various Kollár’s works – scholarly writings, sermons or poetry, but also in the correspondence of him and his contemporaries. Beside virtual representation of the Kollár’s conception, the study sums up briefly Kollár’s participation on the real political performance in the service of government.

Keywords: notions of politics, Pan-Slavism, Slavic nation, national unification, Ján Kollár (1793 – 1852), Habsburg Empire, 1820 – 1852

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

PODOLAN, Peter. *Politické aspekty činnosti Jána Kollára*. In *Historické štúdie k jubileu Romana Holeca*. Historia nova [online], 2010, roč. 1, č. 1, Bratislava : Stimul, 2010, s. 65-89. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1.pdf>